

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ZGODOVINO

URŠKA OBLAK

**Vloga Roxolane v političnem življenju
Osmanskega cesarstva in njen prikaz v literarnih
delih Zahodne in Vzhodne Evrope**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2017

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ZGODOVINO

URŠKA OBLAK

**Vloga Roxolane v političnem življenju
Osmanskega cesarstva in njen prikaz v literarnih
delih Zahodne in Vzhodne Evrope**

Diplomsko delo

Mentor:
izr. dr. Sašo Jerše

Prvostopenjski univerzitetni dvodisciplinarni
študijski program Zgodovina

Ljubljana, 2017

IZVLEČEK

Vloga Roxolane v političnem življenju Osmanskega cesarstva in njen prikaz v literarnih delih Zahodne in Vzhodne Evrope

V prostore cesarskega harema v Istanbulu je prišlo veliko deklet, najlepša in najpametnejša med njimi so postala sultanove konkubine. Med temi dekleti izstopa Roxolana, mladenka, odpeljana iz današnje Ukrajine, ki je postala najljubša konkubina in kasneje tudi žena sultana Sulejmana I. V senci sultana je držala moč in postala znana že za časa svojega življenja. Vpletena je bila v uboja velikega vizirja Ibrahima in princa Mustafa ter obtožena s strani evropskih zgodovino piscev in literatov, a v Ukrajini jo slavijo kot narodno junakinjo. Med zgodovinskimi viri se skriva resnica o njeni vlogi v Osmanskem cesarstvu med vladanjem Sulejmana I. Spletke znotraj harema, vezi med sultanovimi družinskimi člani, ujetost v hierarhijo osmanske dinastične politike, vse to je igralo vlogo v življenju Roxolane.

Ključne besede: Roxolana, Osmansko cesarstvo, ženski sultanat, cesarski harem, dvorna politika, veliki vizir Ibrahim paša, princ Mustafa, vplivna ženska osebnost, duma.

ABSTRACT

The role of Roxolana in the political life of the Ottoman Empire and her depiction in literary works of Western and Eastern Europe

Many young women have entered the imperial harem in Istanbul, but only the most beautiful and the smartest were to become sultan's concubines. Among these young women, the story of the young maiden Roxolana from western Ukraine stands out, who has become sultan's favourite concubine and wife. She held the power in the shadows and became known at the time of her life. She has been involved in the murder of the great visier Ibrahim and prince Mustapha and been accused by European historians and literary writers, but in Ukraine, she is glorified as a national heroine. Within historical sources hides the truth about her role in the Ottoman Empire during the rulership of Suleiman the Magnificent. Intrigues inside the imperial harem, connections between sultan's family members, the entrapment in the hierarchy of the Ottoman dynastic policy, all of this has played a role in the life of Roxolana.

Key words: Roxolana, Ottoman Empire, Women Sultanate, imperial harem, court policy, great visier Ibrahim pasha, prince Mustapha, powerful female personality, duma.

KAZALO VSEBINE

1. UVOD	1
2. VLOGA CESARSKEGA HAREMA V OSMANSKEM CESARSTVU	3
3. ROXOLANA ALI HÜRREM SULTAN (1505–1558)	6
4. ZASEBNO ŽIVLJENJE SULEJMANA IN HÜRREM ZNOTRAJ ZIDOV CESARSKEGA HAREMA.....	11
5. PODOBA ROXOLANE V ZAHODNI EVROPI	17
6. PODOBA ROXOLANE V VZHODNI EVROPI	27
7. SKLEP	30
8. SUMMARY	32
9. VIRI IN LITERATURA.....	34
10. SEZNAM PRILOG	37

1. UVOD

V prvi polovici 16. stoletja je Osmansko cesarstvo začelo spreminjati tradicije, ki so se jih držali od ustanovitve imperija s sultanom Osmanom I. Osvojitev Konstantinopla leta 1453 je prinesla prvič v zgodovini cesarstva potrebo, da se sultan ustali. Od Mehmeda II dalje sultani niso imenovali sebe le cesarji po evropskem zgledu, ampak se je začela spreminjati tudi vloga njihovih svetovalcev, med njimi njihovih mater in konkubin.

Šele s sultanom Sulejmanom I. Veličastnim, kakor je poznan v evropski literaturi, in z njegovo konkubino in kasneje ženo Hürrem ali Roxolano, kot je poznana v evropskem zgodovinopisju, je Osmansko cesarstvo doživelo resnične spremembe. Vloga sultanove matere se je spremenila s prihodom ukrajinske mladenke v cesarski harem. Roxolanin hitri vzpon in njena bližina s sultanom sta povzročila predvsem negativne odzive s strani turških in evropskih popotnikov. Njeno mesto zakonite žene sultana ji je prineslo več moči kot katerikoli drugi konkubini pred njo. Po smrti valide sultan leta 1534 je postala najbližja sultanova zaupnica, kar ji je poleg moči in znanja prineslo tudi številne sovražnike.

Njena vloga v dvorni politiki je v zgodovinskih virih manj objektivno predstavljena, kot bi si želeli. Domneve o njeni vpletenosti v uboje ostajajo, a prav to nameravam preiskati v diplomskem delu.

Namen diplomskega dela je orisati podobo Hürrem Sultan ali Roxolane z različnih vidikov. V prvem delu bom opisala osnove življenja v haremu za lažjo razumljivost nadaljnjih poglavij. Na kratko bom opisala tudi življenje Roxolane z vsemi ključnimi točkami njenega vzpona na politični lestvici. Njeni otroci, sultanova ljubezen do nje, vse, kar jo je pripeljalo do moči, ki jo je imela v cesarstvu, izvira iz njenih začetkov.

V drugem delu bom opisala njen vpliv na politično dogajanje v Osmanskem cesarstvu, posebej njen vpliv na moža Sulejmana I. Dve smrti, ki najbolj odmevata v tem poglavju, sta smrti Ibrahima paše in princa Mustafe. Predstavila bom poglede na njeno vpletenost v ti dve smrti v Zahodni Evropi za čim bolj predstaviti njene prave podobe. Ti pogledi so se spreminjali skozi različna zgodovinska obdobja.

V tretjem delu bom predstavila drugačen pogled na Roxolano. Vzhodna Evropa oz. Poljska in Ukrajina imata o njej namreč drugačno mnenje kot preostala Evropa, in sicer predvsem zaradi njenega izvora.

Na začetku novega veka je bilo na visokem položaju kar nekaj ženskih vladaric, npr. Elizabeta I. Mednje se pogosto uvršča tudi Roxolano, vendar je imela slabši položaj kot moški spremljevalci ali

svetovalci. V diplomskem delu bom preverila hipotezo, da je Roxolana v zgodovinskih virih Zahodne Evrope, posebej Francije in Anglije, predstavljena v slabši luči od dejanske.

Za pisanje diplomskega dela bom uporabila strokovno literaturo s področja življenja v Osmanskem cesarstvu v prvi polovici 16. stoletja. V prvi vrsti bodo to enciklopedije, čeprav ne bodo najpomembnejši vir. Uporabila bom zgodovinska dela, ki opisujejo haremsko življenje (Pierce, *The Imperial Harem*) in življenje Roxolane. Sekundarni viri, ki bodo uporabljeni v diplomskem delu, so bili med glavnimi viri za nastanek prej opisanih del, ki so mi zaradi starosti in jezika nedosegljivi. Kljub temu jih bom citirala, čeprav pri njih obstaja dvom o avtentičnosti in objektivnosti. Področje diplomskega dela je slabše raziskano, zaradi česar je težje dobiti objektivne vire.

2. VLOGA CESARSKEGA HAREMA V OSMANSKEM CESARSTVU

Termin harem, ki v evropskem pogledu opominja na spolno naravo Osmanskega cesarstva, v slednjem ni imel izključno spolnega pomena. Izvor besede je iz črk h-r-m¹, ki združujejo naslednje pomene: biti prepovedan ali nezakonski, razglasiti sveto ali neomadeževano ter tabu. V osnovnem smislu je harem pomenil zavetišče, prostor, dostop do katerega je omejen ali prepovedan. V njem so prisotni le določeni posamezniki, ki morajo slediti določenim načinom obnašanja.²

Iz značilnosti, da imajo arabski domovi ženske prostore ločene, se je ta termin prenesel na ženski del domov. Kljub temu je še vedno pomenil nek sveti prostor, poln verske pobožnosti in časti, kar pomeni, da so bili za muslimane v 16. stoletju najbolj sveti oz. zaprti prostori skupno poimenovani haremi. Tako sta bila dva najpomembnejša harema v Meki in Medini. O tem priča dejstvo, da so sultani od leta 1517 nosili naslov služabnik dveh častnih zavetišč (hadim ul-haremeyn ül-şerifeyn), ki ga danes nosijo voditelji Savdske Arabije. Kot harem so označevali tudi notranje dvorišče mošej.³

Cesarski harem je bil v Topkapi palači, kjer so še danes vidni njegovi ostanki. Bil je labirint hodnikov, zasebnih soban, mošej, knjižnic, jedilnic in salonov ter se je z leti, ko je Topkapi palača postala središče dvorne politike, širil. S tem je raslo tudi število tam živečih. Iz cesarskega harema so prihajali prihodnji sultani. Glavni namen harema je bil, da tam potekajo spolni odnosi in razmnoževanje, kar je bilo oboje strogo regulirano. Poljski suženj Albertus Bobovios, ki je delal v palači, je cesarski harem primerjal s samostanom po svoji nepremakljivi hierarhiji.⁴

Osmanski cesarji so nosili naslov 'božja senca na Zemlji', kar je pomenilo, da je bil notranji del Topkapi palače, kjer so živeli sultani, imenovan cesarski harem (harem-i hümayon). Ko se je gospodinjstvo sultanovih konkubin, ki je prej živelo v Stari palači, preselilo v Topkapi palačo, so dele palače, kjer so živele ženske, začeli isto označevati za cesarski harem. Poudariti je treba, da zgolj zaradi tega, ker so bile vse osebe v tem delu palače sultanovi sužnji, ne pa zaradi žensk in spolnosti, kot se je domnevalo v Evropi. Ta del palače je bil redko napaden, celo v 17. stoletju ga uporniki niso nikoli zasegli.⁵

V haremu je bila glavna oseba valide sultan ali sultanova mati, pod njo pa se je prebivalstvo harema delilo v dve skupini. Med družinske člane so šteli vse nepolnoletne fante, neporočena ali še ne pubertetna dekleta, konkubine in neporočene ali ovdovele princeze. Haremsko administracijo so

¹ Shaun Marmon, *Eunuchs and Sacred Boundaries in Islamic Society* (Oxford, 1980), 120.

² Leslie Pierce, *The Imperial Harem: Women and Sovereignty in the Ottoman Empire* (Oxford, 1993), 4.

³ Pierce, *The Imperial Harem*, 5.

⁴ Gabor Agoston, *Encyclopedia of the Ottoman Empire* (Washington DC: Georgetown University, 2009), 249.

⁵ Pierce, *The Imperial Harem*, 4–6.

sestavljale izključno ženske, ki so za svoje delo dobivale visoko plačo, s katero so lahko lagodno živele. Te ženske so nadzirale trening za izbor deklet in žensk, ki so bile primerne za bolj pomembne položaje, kot so bile npr. poroke s pašami, vezirji, biti konkubine sultanu in možnost, da postanejo valide sultan. Harem je podobno kot cesarska šola dekleta učil, kako služiti osmanski dinastiji.

Vsa mlada dekleta so bila sužnje, običajno ujete zunaj meja Osmanskega cesarstva v vojnah ali ropanjih. Če so se dekleta uspela poročiti v osmansko elito, so bila pred svojo poroko rešena suženjstva.⁶

Glavna naloga harema je bila, da sultanski dinastiji dá moške potomce. Kar loči Osmane od evropskih kraljevin, je to, da so za ta namen uporabljali izključno konkubine. Prednosti tega sistema so bile, da ni bilo nobene omejitve v številu konkubin, kar pomeni, da ni bilo nevarnosti, da bi dinastija ostala brez moškega potomca. Po islamskem zakoniku je med možem in ženo tekla vrsta pravic in dolžnosti, kar bi v primeru, da bi se sultan poročil, omejilo njegovo popolno avtoriteto. Določene konkubine so dobile več politične moči, a do nje so prišle prek preigravanja in iskanja zaveznikov. Ambiciozna mlada ženska je imela za cilj, da jo sultan izbere za svojo konkubino in mu da sina, kar bi jo dvignilo nad vse ostale konkubine ter ji dalo možnost, da postane valide sultan.⁷

Pogost je očitek, da če so haremske ženske presegle meje moči, določene s haremsko hierarhijo, so se vmešavale v zadeve, ki niso zanje. Tak prikaz je posebej pogost med zahodnimi zgodovinarji iz 17. stoletja, ki so na cesarski harem prenašali evropski pogled: družina je zasebna stvar, ženske so del te družine.⁸ Del turških zgodovinarjev je kasneje prevzel isto videnje.

Ta mit pa ne drži, saj so imele ženske v haremu lastno hierarhično avtoriteto, v kateri so ženske z višjim statusom bile nad ostalimi ženskami in mlajšimi moškimi. Imele so povezave in vezi s svetom zunaj harema, informacije, ki so jih dobivale, in vezi so bile koristne za moške sorodnike. Imele so več pravic, danih po islamskem pravu, imele so dostop do ekonomske in socialne moči. Bogatejše med njimi so dajale del denarja za vero, dobrodelnost, osvobajanje sužnjev, najpogosteje ženskih.⁹

Zahodni pogled, ki ostro deli zasebno in javno v kraljevem gospodinjstvu, se ne ujema s stanjem v Osmanskem cesarstvu. Ženske in moški so bili enakovredni, če so imeli isti status, bolj pomembna je bila razlika med skupnim in privilegiranim. Osmani so posvojili besedi *hass* in *amm*, pri katerih gre za delitev med elito in običajnimi ljudmi, vladajočim razredom in vladanimi. *Hass* je imel še dodaten pomen, saj je pomenil vse, kar je bilo povezano z oz. je pripadalo sultanu. Tako so sultanove zasebne

⁶ Agoston, *Encyclopedia of the Ottoman Empire*, 249.

⁷ Agoston, *Encyclopedia of the Ottoman Empire*, 249-250.

⁸ Pierce, *The Imperial Harem*, 6-8.

⁹ Pierce, *The Imperial Harem*, 8.

dvorane imenovali has oda, privilegirane spremljevalke pa haseki; beseda je pomenila tudi sultanove zadeve in svetost.¹⁰

¹⁰ Pierce, *The Imperial Harem*, 9.

3. ROXOLANA ALI HÜRREM SULTAN (1505–1558)

Hürrem Sultan, rojena okoli leta 1505 v današnji zahodni Ukrajini¹¹, tedaj del Poljsko-Litvanske unije, je ena izmed najbolj znanih eksotičnih ženskih zgodovinskih oseb v evropskem zgodovinopisju. Številčnost njenih omemb je primerljiva s Kleopatrom. Angleški zgodovinar Richard Knolles jo je v svojem delu *General Historie of the Turks* iz leta 1603 oklical za največjo cesarico Vzhoda. Večina drugih jo upodablja kot čarovnico in zvijačno lisico, katere neomejen vpliv na sultana in harem je vodil v začetek padca Osmanskega cesarstva.¹²

Rojeno kot hči pravoslavnega duhovnika iz mesta Rhotny so jo med letoma 1515 in 1520 ugrabili krimski Tatari. Petnajstletno so jo odpeljali v suženjski trg v Caffi na obali Krimskega polotoka. Kmalu zatem se je pojavila na ženskem bazarju (Avret Pazari) v Istanbulu, kjer se je odvijala suženjska trgovina. Kupil jo je Ibrahim paša, takrat najboljši prijatelj princa Sulejmana, in jo odpeljal v cesarski harem.¹³ Leta 1520, še preden je postal sultan, je Sulejman prvič videl Hürrem. Zaradi igrivega značaja in dobrega glasu je kmalu dobila ime, po katerem je znana v islamskem svetu: Hürrem, smejoča in polna radosti. Sulejman se je vanjo zagledal in kmalu je postala njegova najljubša konkubina, s čimer je iz tega mesta izpodrinila haseki Mahidevran, mater Sulejmanovega sina Mustafe.¹⁴

Leta 1521 je Hürrem Sulejmanu rodila sina Mehmeda, s tem pa se je začelo obdobje sprememb. Tradicionalni sistem v haremu je bil, da je lahko ena sultanova konkubina imela le enega sina s sultanom. S tem se je preprečil prevelik vpliv mater nad sultani in državnimi aferami.¹⁵ A Hürrem se ni držala tradicionalnega sistema, saj je Sulejmanu rodila še štiri sinove in eno hčer. Leta 1522 sta bila rojena dvojčka Mihrimah in Abdullah, a je Abdullah kmalu umrl. Princa Selima je rodila leta 1524, princa Bajezida leta 1525 in princa Džihangirja leta 1531. Džihangir je imel grbo, zato je bil kasneje izključen iz nasledstva.¹⁶

Kmalu (leta 1526) so po prestolnici in okoli nje začele krožiti govorice o Hürremini moči nad sultanom Sulejmanom in haremom. Govorice so zapisali zahodni diplomati, ki so prebivali v Sublime Portu, popotniki in pobegli sužnji. Beneški ambasadorji Pietro Bragadino (1526), Bernardo Navagerro

¹¹ Samuel Twardoski, *Przewazna legecyja i.o. Krzystofa Zbaraskiego ... do Najpotecznejsgo so Hana cesarza tureckiego Mustafy, w roku 1621* (Krakow, 1861), 169.

¹² Richard Knolles, *General Historie of the Turks* (London, 1603), 1.

¹³ Theodore Spandounes, *On the Origin of the Ottoman Emperors* (New York, 1997), 70.

¹⁴ Yermolenko, «Introduction», v *Roxolana in European Literature, History and Culture* (Farnham, 2010), 2.

¹⁵ Pierce, *The Imperial Harem*, 60.

¹⁶ Yermolenko, «Introduction», v *Roxolana in European Literature, History and Culture* (Farnham, 2010), 2–3.

(1553) in Domenico Trevisano (1554)¹⁷ so začeli cesarico klicati Rossa ali Rosselana, misleč, da je prišla iz Rutenije.¹⁸

Ambasador Navagerro Hürrem ni opisal kot izredno lepe, Sulejmanu naj bi bile vseč njena eleganca, skromnost in milina.¹⁹ Bila je šarmantna, igriva, imela je privlačno blede polt. Vse to je prepričalo sultana, da jo je postavil za svojo najljubšo konkubino. Imela je naravni dar za politične spletke, bila je zelo inteligentna, kar je s pridom izkoriščala.²⁰

Preden je v sultanovo življenje vstopila Hürrem, se je Sulejman zanašal na bližnje sorodnike, npr. njegovo mater Hafso in šest sester ter najboljšega prijatelja Ibrahima. Hürrem je z razumevanjem sultanove²¹ narave uspela zgraditi posebno vez, močnejšo od običajne med konkubinami in sultani. Postala je njegova zaupna svetovalka. Med njegovimi vojnimi kampanjami ga je redno obveščala o vsakodnevnih dogodkih iz dvornega življenja, o prestolnici in otrocih.²² Izmenjavala sta si ljubezenska pisma, ki so ohranjena do danes.²³

Sultan je svojo ljubezen do Hürrem kazal tako, da je dnevno dobivala 2.000 asperjev. Za primerjavo, standardna haseki je dobivala med 150–500 asperjev dnevno.²⁴ Ni čisto jasno, ali je bila poroka med Hürrem in Sulejmanom izpeljana pred ali po smrti valide sultan, Hafse Sultan. Poroka je bila bodisi leta 1533 bodisi naslednje leto. S poroko je bila Hürrem odrešena suženjskega statusa, hkrati pa je po islamskem pravu dobivala 5.000 dukatov letno.²⁵

Poroka je presenetila vse, tako prebivalce osmanskega dvora kot evropskih dvorov. Poslanec Bubeccq, ki je bil v Istanbulu za časa velike ceremonije, ki je spremljala poroko, je zapisal, da je sultan Sulejman prekršil navade sultanov pred njim, saj je bil zadnji sultan z zakonsko ženo Bajezid I.²⁶, ki je

¹⁷ Lucete Valensi, »The Making of a Political Paradigm: The Ottoman State and Oriental Depotism« v *The Transmission of a Culture in Early Modern Europe* (Philadelphia, 1990), 177.

¹⁸ Ctf »donna di nazion Russa« [Bragadino], »dona di nazione Russa« [Navagerro], »Sultana, ch'è di Russa« [Trevisano] v Eugenio Alberi, *Relazioni degli ambasciatori veneti al Senato* (Firenze, 1844–1855), 3: 102, 1: 74, 1:115. V zgodnjem novem veku je bilo ime Roxolania referenca za provinco Rutenijo ali Rdečo Rusijo na območju današnje Zahodne Ukrajine in kasnejše pokrajine Podolije.

¹⁹ Ctf »giovanne man non bella, ma aggraziata e menuetta« [Navagerro] v Alberi, *Relazioni degli ambasciatori veneti al Senato* (Firenze, 1844–1855), 3: 102.

²⁰ Yermolenko, »Introduction«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture* (Farnaham, 2010), 4.

²¹ Ctf »molto bene conosce la natura del Gran Signore« v Eugenio Alberi, *Relazioni degli ambasciatori veneti al Senato* (Firenze, 1844–1855), 1: 74–5.

²² J. M. Rogers in R. M. Ward, *Süleyman the Magnificent*, exhibition cat. (New York, 1988), 18.

²³ Yermolenko, »Introduction«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture* (Farnaham, 2010), 4–5.

²⁴ Pierce, *The Imperial Harem*, 127–128.

²⁵ *The Turkish Letters of Ogier Ghiselin de Busbecq, Imperial Ambassador of Constantinople 1554–1562* (Luisiana, 2005), 28.

²⁶ *The Turkish Letters*, 28.

vladal konec 14. stoletja. Ceremonija je bila veličastna, vključevala je javni spreved vseh prisotnih na poroki, na večer so osvetlili glavne ulice v mestu, začele so se zabave.²⁷

Hürrem je s poroko in z letnim plačilom postala bogata, zapolnila je mesto valide sultan, kljub temu da to uradno še ni bila. Po poroki si sultan ni jemal drugih konkubin, kar se je zgodilo prvič v zgodovini harema.²⁸ Po mnenju nekaterih naj bi Hürrem v svoji ljubosumnosti prepričala Sulejmana, da je po hitrem postopku poročil vsa najlepša dekleta v haremu. Tradicionalno so dekleta, ki niso postala sultanove konkubine, sčasoma poročili z dvornimi uradniki in s člani sužnjevi pri vratih ter jih s tem rešili suženjstva. Sumljivo je predvsem to, da je ob nastopu Hürrem kot valide sultan vse to potekalo zelo hitro.²⁹

Haseki Mahidevran po letu 1534 ni več predstavljala resne grožnje sultanovi ženi. Kakor je tradicija velevala, je odšla s svojim sinom, princem Mustafom, v Maniso.³⁰ Matere princev so se vrstile v prestolnico le, če so njihovi sinovi postali sultani. A Hürrem se te tradicije ni držala, saj ni odšla v provinco z nobenim od svojih sinov.³¹

Leta 1536 je prestavila harem iz Stare palače (Erkiserai) v Novo palačo (Topkapi)³², kjer sta bivala cesarski dvor in sultan. S tem je dobila velik vpliv na sultanove odločitve in osmanske afere. Vplivala je na odločanje o novih vizirjih in velikih vizirjih³³. Aktivno je sodelovala v sultanovi diplomatski korespondenci, npr. pisala je pisma poljsko-litovskemu kralju Sigismundu II.³⁴

Prebivalstvo Osmanskega cesarstva je bilo nastrojeno proti tako veliki moči ene same ženske.³⁵ Diplomati Luigi Bassano je zapisal, da janičarji in celoten dvor sovražijo njo in njene otroke, ampak ker jo Sulejman zelo močno ljubi, si nihče ne upa govoriti čeznjo. Dvor in janičarji so nasprotno s spoštovanjem govorili o princu Mustafi in njegovi materi Mahidevran.³⁶ Razširile so se govorice, da svojo moč vzdržuje s čarovništvom, zaradi česar so jo začeli klicati ziadi, kar pomeni čarovnica. Osnovna težava je bila v tem, da sta bili vse do njenega prihoda na oblast vloga sultanove konkubine

²⁷ Yermolenko, »Introduction«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture* (Farnham, 2010), 6.

²⁸ Alberi, *Relazioni degli ambasciatori*, 115–116.

²⁹ Godfrey Goodwin, *The Private World of Ottoman Women* (London, 1997), 127.

³⁰ Alan W. Fisher, »The Life and Family of Süleyman I« v *Süleyman the Second and his Time* (Istanbul, 1993), 13.

³¹ Pierce, *The Imperial Harem*, 90.

³² Halin Inalcik, *The Ottoman Empire: The Classical Age 1300-1600* (New York, 1973), 86–87.

³³ Galina Yermolenko, »Introduction«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture* (Farnham, 2010), 7.

³⁴ Oleksander Halenko, »How a Turkish Empress became a champion of Ukraine«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture* (Farnham, 2010), 115.

³⁵ Pierce, *The Imperial Harem*, 63.

³⁶ Luigi Basano, *I costumi et e modi particolari della vita de' Turchi* (Rome, 1545; München, 1963), 15.

in vloga valide sultan strogo ločeni. Javnost je razdeljevala njena dvojna vloga sultanove konkubine in valide sultan: je zvesta sultanu ali svojim sinovom; kompromisa niso videli.³⁷

Spomladi 1536 je bil Ibrahim paša ubit v cesarski palači. Njegova sumljiva, skrivna smrt brez jasnega razloga je sprožila številne govorice. Mnoge so se navezovale na to, da je v uboj vpletena sultanka Hürrem. Več o tem v posebnem podglavju.³⁸

Leta 1539 so poročili Mihrimah z Rüstem pašo, ki je bil pet let kasneje imenovan za velikega vizirja. Z njim je Hürrem prvič v zgodovini Osmanskega cesarstva dobila zaveznika znotraj cesarskega dvora in divana.³⁹

V želji, da bi pokazala svojo dobrodelno plat, je začela graditi številne objekte v središču Istanbula. Spet je prekinila tradicijo, saj so ženske vse do takrat lahko gradile le zunaj mesta. Med letoma 1538 in 1539 je cesarski arhitekt Sinan zgradil kompleks za dajanje miloščin na Avrat Pazari, ženskem bazarju, kjer je bila kupljena za cesarski harem. Znotraj kompleksa so bili: mošeja, medresa (univerza), javna kuhinja (imaret), osnovna šola, bolnišnica (dodana kasneje) in vodnjak.⁴⁰ V kasnejših letih je Sinan zgradil še dvojno kopalnico na Hipodromu, ki so jo poimenovali njej v čast. Zunaj Istanbula so zgradili mošeje in stavbe za dajanje miloščine v Adrianoplu, Ankari, Edirnu, Kanapiraju, Jeruzalemu, Meki in Medini.⁴¹

Princ Mehmed, ki je bil guverner Manise, je leta 1543 nenadno umrl zaradi bolezni. Hürrem je njegovo smrt zelo globoko čutila, enako tudi Sulejman. V njegov spomin je dal zgraditi mošejo Şehzade. Po njegovi smrti je princ Mustafa prišel v ospredje za dediča pri dvoru in vojski, saj naj bi bil bolj sposoben in pameten kot ostali sultanovi sinovi.⁴²

Podpora janičarjev in dvora je princa Mustafo postavila za resnega tekmeca Hürreminim sinovom. Osmanska tradicija bratomora ob nastopu novega sultana je Hürrem napovedovala, da bosta njena sinova Selim in Bajezid ubita ob vzponu Mustafe na prestol. Deset let po smrti princa Mehmeda, oktobra leta 1553, se je položaj spremenil – princ Mustafa je bil zadavljen po ukazu lastnega očeta, sultana Sulejmana II. Ko je kmalu zatem, najverjetneje zaradi žalosti, umrl princ Džihangir, sta kot

³⁷ Pierce, *The Imperial Harem*, 89–90.

³⁸ Yermolenko, «Introduction», v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 7–9.

³⁹ Yermolenko, «Introduction», v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 10.

⁴⁰ Esin Atil, *The Age of Sultan Süleyman the Magnificent* (New York, 1987), 26.

⁴¹ Atil, *The Age of Sultan Süleyman the Magnificent*, 26.

⁴² Fisher, *The Life and Family of Süleyman I*, 12–13.

edina kandidata za naslednjega sultana ostala Selim in Bajezid. Vpletenost in vloga Hürrem v uboju princa Mustafe sta bila različno interpretirana, vsekakor so se sprožile govorice.⁴³

Po smrti Mustafe se je začel bridek boj za oblast med Selimom in Bajezidom, posebej zato, ker Sulejman nobenega izmed njiju ni postavil za očitnega dediča. Hürrem je sovražnost med njima uspela krotiti do svoje smrti leta 1558, po njej pa se že spomladi 1559 razvije državljanska vojna⁴⁴ med bratoma. Bajezid je bil poražen v bitki pri Konyi, od koder je zbežal k perzijskemu šahu. Šah ga je vrnil nazaj Osmanom in leta 1561 je po ukazu Sulejmana v Tabrizu ubit skupaj s svojimi sinovi.⁴⁵

Hürrem Sultan je umrla 18. 4. 1558 po kratki nenadni bolezni. Sultan je bil neutolažljiv in jo je pokopal v mavzolej s kupolo blizu Süleymaniye mošeje, kjer je bil sam pokopan.⁴⁶ Tako je bila Hürrem prva ženska iz harema, ki je prejela takšno čast. Sulejman je živel še osem let, a je bil nesrečen in bolehen: imel je artritis in neozdravljivo gangreno na nogi.⁴⁷

Hürrem Sultan je za časa svojega življenja spremenila ravnotežje moči v cesarstvu. Njeno sovladanje je uraden začetek ženskega sultanata, tj. vzorca, ko so močne konkubine in valide sultane vladale nad šibkimi sultani v 17. in 18. stoletju. Pogosto je okrivljena, da je začela s sistemom favoritov in cesarske politike na dvoru, kar je na koncu uničilo cesarstvo. Njeni sodobniki, posebej osmanski zgodovinarji (Çelebi, Solakzade), so o njej govorili kot o brezčutni spletkarki, ki je sledila osebnim ciljem v nasprotju s tradicijo. Nikoli niso pozabili na njeno vlogo v umoru Mustafe, medtem ko so na drugi strani Sulejmana razglašali za nedolžnega in začaranega vladarja. Taka podoba se je prenesla v zgodnje novoveško pisanje v Evropi prek zahodnih diplomatov, popotnikov in pobeglih sužnjev.⁴⁸

⁴³ Galina Yermolenko, »Introduction«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 12–13.

⁴⁴ Atil, *The Age of Sultan Süleyman*, 23.

⁴⁵ Fisher, *The Life and Family of Süleyman I*, 15.

⁴⁶ G. Goodwin, *The Private World of Ottoman Women*, 124–125.

⁴⁷ *The Turkish Letters*, 55.

⁴⁸ Galina Yermolenko, »Introduction«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 15–16.

4. ZASEBNO ŽIVLJENJE SULEJMANA IN HÜRREM ZNOTRAJ ZIDOV CESARSKEGA HAREMA

Med Sulejmanom in Hürrem je bila vzpostavljena posebna vez, kar je začelo spremembe v tradicionalni podobi cesarske dinastije. Prvič v zgodovini se je sultanova družina koncentrirala v Istanbulu, znotraj iste palače. Več moči ni imela le Hürrem kot Sulejmanova haseki in žena, ampak tudi možje Sulejmanovih sester in hčera. Za časa svojega življenja je Hürrem prelomila tri osnovne dinastične principe, česar javnost ni razumela. Postala je njegova žena, z njim je imela več sinov in s svojim sinom ni odšla v provinco. Zaradi nerazumevanja teh dejanj se je že v njenem času pojavilo obsojanje, češ da je začarala sultana.⁴⁹

Kljub temu da Hürrem ni odšla s sinovi v provinco, jih je obiskovala. Tako je leta 1543 obiskala Mehmeda v Manisi in Selima v Konyi, leta 1544 je bila s Selimom 40 dni v Bursi in leta 1547 je obiskala Selima v Manisi s Džihangirjem.⁵⁰

Po pisanju beneških ambasadorjev je bil princ Sulejman, preden je spoznal Hürrem, zelo željan spolnih odnosov s svojimi konkubinami.⁵¹ Beneški ambasador Minio je zapisal, da je šel pogosto v 'palačo žensk', kar pomeni harem. Zgolj štiri leta po nastopu svojega sultanata se je ta podoba spremenila. Takrat je imel s Hürrem že štiri otroke, kar je sprožalo radovednost tako javnosti kot tujih obiskovalcev. Ambasador Zen je pripomnil: »Seignour ni več tako željan, zvest je eni ženski.«⁵² Leta 1526 je ambasador Bragadin omenil, da sultan nima več stikov z Mahidevran, materjo svojega najstarejšega sina, vso pozornost namenja Hürrem, ki ji ostaja zvest.⁵³

Bragadin opiše incident, v katerem je Hürrem pokazala svojo moč nad Sulejmanom. Sandžak beg Zahodne Rusije je sultanu dal dve mladenki, eno zanj in eno za njegovo mater, Hafse Sultan. Ob prihodu mladenke, namenjene Sulejmanu, se je Hürrem vrgla na tla in krčevito jokala. Hafse Sultan je ob tem prizoru spoznala, da to ni primerno, in je vrnila mladenko, namenjeno njej, sandžak begu kot njegovo ženo. Kmalu zatem je sultan drugo mladenko poročil z drugim sandžak begom z namenom, da Hürrem ne bi umrla od žalosti, ker je mladenka ostala v palači.⁵⁴ Ta incident prikaže Hürremine manipulativne sposobnosti, a hkrati je dober prikaz tega, da je Sulejman iskreno skrbel za svojo najljubšo konkubino.

⁴⁹ Pierce, *The Imperial Harem*, 58.

⁵⁰ Pierce, *The Imperial Harem*, 61.

⁵¹ Alberi, *Relazioni degli ambasciatori*, 3: 78.

⁵² Alberi, *Relazioni degli ambasciatori*, 3: 196.

⁵³ Alberi, *Relazion degli ambasciatori*, 3:102.

⁵⁴ *I Diarii di Marino Sanuto* (Venezia, 1879–1903), 41: 534–535.

Hürremine manipulativne moči naj bi se po pisanju ambasadorja Bernarda Navagerra iz leta 1533 začele že s prihodom v cesarski harem. Mahidevran naj bi namreč opazila, da je Hürrem Sulejmanu privlačna, zato se je odpravila k njej v harem. Z besedami jo je skušala ponižati, opraskala jo je po obrazu, zmečkala je njena oblačila, zraven pa stalno kričala: »Izdajalka, prodano meso, želiš tekmovati z mano?« Nekaj dni kasneje se je Sulejman odločil poklicati Hürrem, da uradno postane njegova konkubina (prva skupna noč), a je Hürrem zavrnila aga, ki je prišel ponjo. S trditvami, da ima opraskan obraz in nekaj izrваниh las, da ni primerna za pred sultana, se je aga vrnil k sultanu, ki pa je postal le še bolj radoveden in željan Hürrem. Naslednjič je Hürrem prišla pred sultana in mu razložila zadeva, pri čemer je okrivila Mahidevran in pokazala fizične sledi njenega napada. Mahidevran, ki so jo poklicali na zagovor, je to potrdila, še več, trdila je, da bi se ji morali klanjati. Sultanu se je zagnusila in ni želel več stikov z njo.⁵⁵

Iz teh dveh zgodb je razvidno, da je bil Sulejman zaljubljen v mladenko Hürrem. V prvih letih je bila Hürrem dovolj varna, da je lahko brez posledic izvajala svojo voljo, sultan je celo dvignil protokole, da bi lahko ohranil razmerje z njo. Pri tem je zanimivo, da ni nobenih dokazov, da bi Sulejmanova mati naredila karkoli, da bi to preprečila.

V pismih, ki sta si jih izmenjavala Hürrem in Sulejman med njegovimi kampanjami, je razvidno, da je bila Hürrem pomemben vir informacij. V tem je po letu 1534 prevzela vlogo Hafse Sultan, ki jo je Sulejman zelo cenil.⁵⁶ V prvih letih v cesarskem haremu ji je pisma pisal pisar, ker sama ni znala dovolj dobro pisati in brati arabsko. Spodaj je pripisala lastne pripombe, v katerih je pogosto omenjala, kako ga pogrešajo ona in njuni otroci. V pismih je igrala politične igrice, saj je v enem izmed pisem omenila Ibrahima pašo, na katerega je bila zelo jezna. O razlogih zakaj naj bi Sulejmanu povedala ob vrnitvi v prestolnico.⁵⁷

Do sredine 30. let 15. stoletja je lahko že sama pisala pisma, a vsebina se ni bistveno spremenila. Še vedno je omenjala, kako ga pogreša, in prosila za božjo zaščito, dajala mu je novice o družini in njihove pozdrave. Začela je proslavljati osmanske zmage, npr. na vzhodu leta 1534/1535. Opisovala je stanje v prestolnici, npr. o skorajšnjem koncu epidemične bolezni leta 1537. Po Hürremini smrti leta 1558 je mesto tistega, ki piše pisma sultanu, prevzela Mihrimah, njuna hči in žena Rüstem paše, velikega vizirja. Mihrimah je svetovala, naj zavzamejo Malto.

Cesarski damad sestavljajo možje sultanovih sester in hčera.⁵⁸

⁵⁵ Alberi, *Relazioni degli ambasciatori*, 1: 74–75.

⁵⁶ *I Diarii di Marino Sanudo*, 5: 87.

⁵⁷ Pierce, *The Imperial Harem*, 63–64.

⁵⁸ Andreas David Mordtman, *Istanbul ve Yeni Osmanlilar*. Damad (Istanbul, 1999), E1/2.

Praksa poročanja princes s sužnji pri vratih, posebej z velikimi vizirji, se je začela pod Bajezidom II., ki je vladal v obdobju 1485–1512, postala pogostejša pod Selimom I., ki je vladal v obdobju 1512–1520, in pod Sulejmanom postala standardna praksa.⁵⁹ S to prakso so povezali vizirje z dinastijo in si zagotovili njihovo zvestobo in pripadnost sultanu.

Pred tem je bila navada, da so princeze poročali z vladarji sosednjih islamskih držav ali člani osmanskega vladajočega razreda, po Bajezidu II. pa se je to ukinilo. Bajezid II. ni bil prvi, ki je to storil, saj njegov oče Mehmed Osvajalec ni poročil Bajezidovih sester s člani osmanskega vladajočega razreda, da jim zmanjša moč. A treba je poudariti, da Bajezidovi damadi še niso imeli funkcije vizirjev, Selimovi pa so to ob poroki že bili ali so kasneje postali.⁶⁰

Sulejman je bil prvi, ki je iskal kandidate za mesto velikega vizirja med svojimi damadi, vzpostavil je povezanost damada in funkcije velikega vizirja. Veliki vizirji Ibrahim paša, Sufti paša in Kara Ahmed paša so bili poročeni s Sulejmanovimi sestrami Hadijo, Şah in Fatmo. Veliki vizir Rüstem paša je bil poročen s Sulejmanovo hčerko Mihrimah. Velika vizirja Semiz Ali paša in Sokollu Mehmed paša sta bila poročena s Sulejmanovima vnukinjama Hümaşah Ayşe, hčerko Mihrimah in Rüstem paše, in Ismihan, Selimovo hčerko. Le trije izmed njegovih velikih vizirjev niso bili damadi.⁶¹

Po letu 1562, ko je bil usmrčen Bajezid in je kot edini kandidat za naslednika ostal Selim, je Sulejman v namen utrditve položaja in pridobitve zavezništev poročil Selimove hčere s prihodnjimi vizirji.⁶² Kot že prej omenjeno, je Ismihan poročila Sokolla Mehmed, Gevherhan admirala Piyale in Şah Hasana Agho. Ustanova damada je tako postala eden od ključnih elementov v cesarski dvorni politiki.

Stalne vojne, usmrčitve in naravne smrti so povzročile, da so se princeze v času življenja večkrat poročile. Sulejmanovi sestri Hadije in Fatma sta bili zelo verjetno pred poroko z Ibrahimom in s Karo Ahmed že prej poročeni. Čeprav velja poudariti, da se niso vse princeze po smrti svojih mož na novo poročile, posebej velja izpostaviti primer Şah, Sulejmanove sestre in Mihrimah. Nekatere so izbrale samostojno življenje zunaj palače.⁶³

Poroke princes so bile razkošna slavja, ki so trajala več dni in prinašala visoke denarne nagrade za prihodnje damade. V tem pogledu so poroke princes nadomestile praznino, ki je nastala z opustitvijo porokincev in sultanov konec 15. stoletja. Vezi, ki so nastale s temi porokami, so bile tako pomembne, da so jih beneški ambasadorji skrbno beležili v namen, da vedo, kdo ima dejansko moč v

⁵⁹ Pierce, *The Imperial Harem*, 65–66.

⁶⁰ Pierce, *The Imperial Harem*, 66.

⁶¹ Pierce, *The Imperial Harem*, 66–67.

⁶² Pierce, *The Imperial Harem*, 67.

⁶³ Alberi, *Relazioni degli ambasciatori*, 3: 107–108.

državi. Denarne nagrade, ki jih je Sulejman dajal damadam, so bile v namen vzdrževanja princes, ki so rade živele razkošno, hkrati pa so bile poplačilo za morebitne primere ločitev. Veljala je namreč praksa, da se je prihodnji damad moral ločiti od prejšnje žene. Dobili so tudi svoje palače, Ibrahim in Sokollu Mehmed na hipodromu, Ferhad paša in Hüma Sultan na enem izmed kril Stare palače; gradili so verske objekte.⁶⁴

Turški zgodovinar Koçi Bey v svojih delih trdi, da je bila povezava damada in velikega vizirja ena od šibkih točk Sulejmanove vlade. Pred Sulejmanom so bili damadi večinoma le sandžak begi ali beylerbeyi v provincah, s čimer ni prišlo do možnosti, da bi damad vplival na sultanove odločitve. A velja poudariti, da je bila vloga damada tudi v tem, da omeji možnosti lokalne osmanske elite, da ne bi dobila preveč moči na pram sultanu. Tradicija poročanja princes s člani vladajoče elite že dolgo ni več veljala in se tudi ni vrnila. Ko je sultan Osman II. leta 1621 poročil svojo hčer z muftijem Esadom Efendi, je javnost zelo nasprotovala tej odločitvi.⁶⁵

Politični vpliv žensk v cesarskem haremu je bil vse do vlade Sulejmana omejen, saj so imeli sultani neomejeno oblast v cesarstvu. Direkten politični vpliv se je začel s Hürrem, ki je bila prva ženska v dinastiji, ki je ob prednosti svojega visokega statusa haseki iskala kariero v prestolnici. Trend je bil opazen tudi pri Sulejmanovih naslednikih, ko so se ženske pridružile boju za moč na cesarskem dvoru. Harem je v tej igri redko deloval kot politična celota zaradi različnih interesov⁶⁶, a moči se ne more zanikati.

Po sistemu damada naj bi vsak damad in njegova rojstna družina podpirali kandidaturo ženinega (tj. princesinega) brata v boju za nasledstvo. Pred Sulejmanom to ni bilo možno, saj je princesina mati običajno odšla v provinco s svojim sinom oz. če je imela le hčere, ni imela visokega statusa, imela je zelo malo moči na dvoru.⁶⁷

V prvi četrtini Sulejmanove vlade sta delovali dve stranki znotraj cesarskega dvora. Prvo sta sestavljala veliki vizir Ibrahim paša in njegova žena, Sulejmanova sestra, Hadije; drugo pa princ Mustafa in njegova mati Mahidevran. Obe stranki sta sčasoma pomirili medsebojne razlike, ker je Mustafa spoznal, da se mora bolj bati svojih polbratov. Odnosi so se izboljšali, pogosto sta si obe stranki izmenjavali pisma.⁶⁸ Tako je Ibrahim leta 1534 obvestil Mustafu o Sulejmanovem uspehu v Bagdadu, pri tem pa sam sebe oklical za Mustafovega iskrenega prijatelja in izrazil željo, da bi ga

⁶⁴ Celoten seznam objektov v M. T. Gökbilgin, *Mehmed Paşa Sokollu* (Istanbul, 1957), 605.

⁶⁵ Pierce, *The Imperial Harem*, 69–71.

⁶⁶ Pierce, *The Imperial Harem*, 76–77.

⁶⁷ Pierce, *The Imperial Harem*, 77.

⁶⁸ Alberi, *Relazioni degli ambasciatori*, 3: 102.

obiskal v provinci. Mahidevran je v istem pismu povprašala o Hadijinem zdravju.⁶⁹ Vidi se, da so se odnosi izboljšali, a pri tem sta imela veliko vlogo sovražstvo in nezaupanje do Hürrem.

Govorice, da je Ibrahim podpiral Mustafo v boju za nasledstvo, niso potrjene. Prav tako ni nikjer dokazano – v pismih, da je obe stranki združila Hafse Sultan. To spodkopava dejstvo, da je Ibrahim v svojih pismih vedno pozdravil vse ženske družinske člane dinastije, med njimi tudi Hürrem. Svoji ženi Hadiji je omejil stike z lastno materjo Hafse⁷⁰, zaradi česar je težko predvideti, ali je ta povezava obstajala ali ne.

V drugi polovici Sulejmanovega vladanja je bila vodilna stranka na cesarskem dvoru zaveza Hürrem, Mihrimah in velikega vizirja Rüstem paše. Javnost v prestolnici je verjela, da je ta zaveza najprej izločila Mustafo iz boja za nasledstvo v korist princa Bajezida. A zavezo je treba razumeti kot nujno zlo, saj bi ob morebitnem nastopu Mustafe kot sultana bili vsi Hürremini sinovi po tradiciji bratomora ubiti, Rüstem bi izgubil svoj položaj ali celo bil usmrčen za izdajstvo, Hürrem in Mihrimah bi izgubili svoj visoki status in denar.⁷¹

Nekateri zgodovinarji menijo, da je Sulejman v boju za nasledstvo favoriziral Hürremine sinove, posebej Mehmeda.⁷² Trditev utemeljujejo s tem, da ga je leta 1542 poslal v Maniso na prinčevski gubernat, v kraj, tradicionalno namenjen dediču prestola zaradi bližine prestolnice. Leto prej je poslal Mustafo v Amasyo na vzhodno mejo, dejstvo, ki je začelo vse te govorice. Pogledati velja še iz drugega zornega kota: v nasprotju z Maniso je imela Amasya na vzhodu večji vojaško-politični pomen za Osmansko cesarstvo, v času Bajezida II je bila najbolj zaželena provinca za prinčevski gubernat.⁷³

Ob smrti Mehmeda 1543 je Sulejman prelomil tradicijo, ki je velevala, da se prince pokoplje v Bursi.⁷⁴ Namesto tega je bil Mehmed pokopan v Istanbulu. Po njegovi smrti Sulejman ni favoriziral nobenega izmed svojih sinov, saj je bila do leta 1550 skoraj zagotovljena Mustafova zmaga. Po besedah ambasadorja Navagerra je to dejstvo Sulejman priznal sinu Džihangirju, kar je princa razveselilo.⁷⁵ Senca bratomora je namreč visela čez vse sultanove sinove in Džihangir je ob upoštevanju lastne nesposobnosti za vladanje mislil, da bo odrešen bratomora, a Sulejman je moral to idilično misel zavrniti.

⁶⁹ Pierce, *The Imperial Harem*, 77–78.

⁷⁰ Pierce, *The Imperial Harem*, 78–79.

⁷¹ Pierce, *The Imperial Harem*, 79.

⁷² Mustafa Ali, *Kühn ül-Ahbar* (Istanbul, 1860-1861), 5b-6a; Ibrahim Peçevi, *Tarih-i Peçevi* (Istanbul, 1854–1855), 1: 19.

⁷³ Pierce, *The Imperial Harem*, 81.

⁷⁴ Alberi, *Relazioni degli ambasciatori*, 1: 115.

⁷⁵ Alberi, *Relazion degli ambasciatori*, 1: 77.

Sulejman se je spominjal svojih prednikov, posebej svojega očeta, ki je ubil lastnega očeta, da bi prišel na oblast. Strah za življenje mu je povečevala velika Mustafova priljubljenost med janičarji⁷⁶, kar je eden izmed razlogov za Mustafovo usmrtitev. Po smrti Bajezida leta 1561 je bil problem nasledstva rešen, saj je ostal le Selim. Sulejmanova politika do nasledstva se je spreminjala z leti, ni imela nekega načrta, vsekakor pa je bil edini, ki je pustil odprto nasledstvo v tem stoletju.

⁷⁶ Alberi, *Relazion degli ambasciatori*, 3: 102–103.

5. PODOBA ROXOLANE V ZAHODNI EVROPI

Govorice o Roxolani, kot so klicali Hürem Sultan na evropski celini, so Evropo dosegle konec 20. let 16. stoletja, zagotovo pa po poroki s Sulejmanom leta 1553 ali 1554. Poroka je šokirala tako Turke kot Evropejce, že zelo kmalu so se pojavila prva zgodovinska in literarna besedila o vzhodni cesarici.⁷⁷

Prvi je bil italijanski humanistični zgodovinar Paolo Giovio, ki je omenjal Roxolano v svojih kronikah *Turcicorum rerum Comentarius* (1531, 1538, 1539) in *Historiarum sui tempores* (1552). Kroniki sta bili uspešnici in zelo hitro prevedeni v jezike evropskih dvorov. V kronikah je predstavil glavne igralce turškega dvora – sultana Sulejmana, njegovo mater 'Rosso' in Ibrahima 'Basso'. Ibrahimovo usmrtitev leta 1536 je kot prvi pisno povezal z Roxolano, trdil je namreč, da je Ibrahima sovražila, ker ni želel princa Bajezida na prestolu.⁷⁸ Ta del zgodbe si je izmislil sam, a vseeno se je prenesel na druge zgodovinarje in kroničarje.⁷⁹

Do sredine 16. stoletja so se pojavili Roxolanini portreti.⁸⁰ Italijani so si krasili zidove svojih palač z njimi, najbolj znan je portret z naslovom 'La Sultana Rossa', ki je shranjen v umetnostnem muzeju v Sarasoti na Floridi. Izvirno je krasila palačo družine Ricardi v Firencah. Drugi taki portreti so shranjeni v muzejih v Firencah, na Dunaju, v Londonu in Parizu. Poudariti je treba, da nobeden izmed njih ni temeljil na resnični podobi Roxolane, saj je bil dostop do nje težaven.⁸¹

Usmrtitev Mustafe in Hürremina vloga v njej, zgodba, ki se je prek zahodnih diplomatov, popotnikov in pobeglih sužnjev razširila v Evropo, je naredila lik Roxolane še bolj zanimiv za pisce. Leta 1555 je Nicholas de Moffan izdal delo *Soltani Solymani horrendum facinus in proprium filium*⁸², v katerem je v središče intrig proti Mustafi postavil Roxolano. Sulejmana naj bi zastrepila z ženskimi čari in s čarovnijo. Pri njem se prvič pojavi opis, kako je Sulejman opazoval usmrtitev Mustafe skozi tančico. V delu opiše tudi, kako je Sulejmana zvalila v zakon: muftija je najprej vprašala, če bi izgradnja mošeje in bolnišnice za romarje bila ugodna za njeno odrešenje po smrti. Mufti ji je povedal, da bi se ta dela pripisala Sulejmanu kot njenemu gospodarju, zaradi česar jo je moral sultan kasneje potolažiti. Razočarana nad odgovorom je zavrnila intimne odnose s sultanom, češ da bi kot prosta ženska delala smrtni greh. Zatorej jo je po mnenju Moffana Sulejman poročil.⁸³

⁷⁷ Yermolenko, »Roxolana in Europe«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 23.

⁷⁸ *Histories de Paolo Jovio* (Paris, 1570), 277–278.

⁷⁹ Yermolenko, »Roxolana in Europe«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 23.

⁸⁰ G. Goodwin, *The Private World of Ottoman Women*, 124.

⁸¹ Yermolenko, »Roxolana in Europe«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 23–24.

⁸² Nicholas de Moffan, *Soltani Solymani, Turcacorum Imperatoris, horrendum scelero, scelero in proprium filium, natu maximum, Sultanam Mustapham, parricidio, anno domini 1553 partratum* (Paris, 1556).

⁸³ Painter, *The Second Tome of the Palace of Pleasures, contayning more of goodlye Histories, Tragical Matters, and other Moral Arguments, very requisite for delight and profyte* (London, 1567), 401–402.

Delo Nicolasa de Moffana je postalo takojšnja uspešnica po Evropi, saj je bilo v naslednjih dvanajstih letih prevedeno v nemščino (1555, 1556), francoščino (1556), španščino (1556) in angleščino (1567). Prek njega je začela krožiti slaba podoba o Roxolani, s tem, da je vpliv imelo tudi delo Ogierja Ghiselina de Busbecqa iz leta 1589 z naslovom *The Turkish Letters*. V pismih je zgodba podobna kot pri Moffinu, s to razliko, da je Busbecq dodal komentarje in opažanja. *The Turkish Letters* je bilo zelo popularno delo, saj je bilo v 17. stoletju večkrat izdano in prevedeno v tuje jezike – nemščina 1596, francoščina 1646, angleščina 1694.⁸⁴

Zgodba o uboju princa Mustafe je bila ena izmed znanih o turškem cesarstvu med zahodnoevropskimi zgodovinarji v zgodnjem novem veku. Zgodba je bila večkrat ponovno povedana, dramatizirana, dodajali so dodatke in podrobnosti. Med najbolj znanimi zgodovinskimi deli so naslednja: *Histoires de Paolo Jovio* (1561, 1570, 1581), *De origine imperii turcicorum* (1560, 1562) Bartholomeusa Georgievic, *The Offspring of the House Ottomano* (1561, 1570) Hughu Gough, *Chronicorum Turcicorum* (1578, 1584) Philippa Lonicer, *Les Vrais Portraits et vies des homes illustres* (1584) André-ta Theve, *Annales Sultanorum Othamanidarum* (1588, 1596) Johannesu Leonclavies, *Vitae et icones sultanorum turcicorum* (1596) Jeanu Jacquesu Boissard, *The General Historie of teh Turks* (1603) Richardu Knolles in *Inventaire de l' histoire generale des Turcs* (1617) Michilu Baudier. V vseh teh zgodovinskih delih so Hürrem Sultan klicali po imenu Roxolana in njenih različicah, kot npr. Rossolana, Rossa. Imeni Roxolana in Rossa sta postali slavni.⁸⁵

Vsa ta omenjena dela, v povezavi z literarnimi, kažejo na to, da so se Evropejci bali Vzhodnjakov, hkrati pa jih je Osmansko cesarstvo zanimalo. Sčasoma se je zgradila tipična slika krutega, nemoralnega Turka, kar je bil evropski odziv na tradicijo bratomora in poligamijo. Moralizirali so tiransko naravo Osmanskega cesarstva, ki je bila v nasprotju z evropskimi krščanskimi vrednotami. Tudi prek zgodbe o moči Roxolane na cesarskem dvoru v Istanbulu so se Evropejci začeli bati žensk kot oseb, ki vladajo. V tistem času (tj. sredini 16. stoletja) je bilo na vrhu oblasti kar nekaj žensk, če se omeni le Katarino Medičejsko, Marijo in Elizabeto Tudor.⁸⁶

Evropske vladarice so med svojim vladanjem imele precej težav z vodenjem svojih kraljestev, posebej so bili pogosti verski in politični nemiri, kar je moške zgodovinopisce vodilo v kritiziranje sposobnosti vladanja žensk. V Franciji je bil tak zgodovinopisec Jean Bodin, v Angliji pa John Knox.⁸⁷ Roxolanin vpliv na delovanje Osmanskega cesarstva so videli kot žensko grožnjo za patriarhalni sistem, pri

⁸⁴ Yermolenko, »Roxolana in Europe«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 25–26.

⁸⁵ Yermolenko, »Roxolana in Europe«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 26.

⁸⁶ Yermolenko, »Roxolana in Europe«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 27.

⁸⁷ John Knox, *The First Blast of the Trumpet against the Monstrous Regiment of Women* pamflet (Geneva, 1558) v *The Political Writings of John Knox* (Washington, DC, 1985), 42.

čemer je bila usmrtitev Mustafe opozorilo, kako lahko ženske s pomočjo intrig preobrnejo obstoječi red.⁸⁸

Posebej slabo je bilo to, da je bila Roxolana nekdanji suženj barbarskega porekla in čarovnica, kar jih je vodilo v prepričanje, da ima čarovništvo negativen učinek na državo. Boissard je v svojem delu iz leta 1596 izjavil, da je Roxolana z napoji zastrepila Sulejmanove misli in ošibila njegovo voljo, s čimer je povzročila, da je prekinil islamske tradicije.⁸⁹ Richard Knolles je o njej napisal, da je z zaslepljujočo lepoto, s spletkami in čarovništvom zmotila ustaljen red v cesarstvu in povzročila njegov padec.⁹⁰

V 17. stoletju je začelo naraščati zanimanje za kulturne razlike med Evropejci in Vzhodnjaki z namenom, da se poudari boljše plati Evropejcev. V tej luči so bili Turki prikazani kot kruti, nasilni in nemoralni, a hkrati fascinantni. To videnje je vključeno v zgodovinsko opero *The Siege of Rhodes* Williama Davenanta iz leta 1661.⁹¹

Posebej v drugi polovici stoletja so postale v Veliki Britaniji popularne herojske drame, kjer se pogled na ženske ponovno zmehča. Ženski liki v teh dramah so bili zelo aktivni subjekti, ki so raziskovali svoje strasti in so bili pogosto postavljeni nad moške heroje.⁹² Vse to je odraz novega gledanja na ženske v angleški kulturi 17. stoletja, na katerega je vplivalo razuzdano življenje kralja Karla II., ki je imel zelo veliko ljubic. Nobena izmed njih ni imela moči v kraljestvu, kar je povzročilo, da so ženske like v herojskih dramah prikazovali kot zelo močne in pozitivne – preprečevali so, da bi moški postali grožnja državnih politikih.⁹³ Settle je v igri Ibrahim zapisal, da je Sulejman prototip kralja Karla II., saj je oba poželenje poneslo stran od zveste žene k ljubicam. Roxolana je le orodje, brez večje moči, a vseeno občudovana.⁹⁴

Po neuspešnem obleganju Dunaja v letu 1683 in miru v Karlowitzu leta 1699 je Osmansko cesarstvo prenehalo biti grožnja evropskim državam, posebej Habsburški monarhiji.⁹⁵ Na vzhod so pogosteje potovali popotniki, ki so prinesli nazaj nove poglede na poligamijo in osmanski despotizem. Zahodna Evropa se je začela bolj zanimati za orientalski mysticizem in čustvenost, harem je postal prostor romance, strasti, spolnega poželenja⁹⁶ ter hkrati povezan s politično in moralno korupcijo azijskega

⁸⁸ Yermolenko, »Roxolana in Europe«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 27.

⁸⁹ *Vitae et Icones Turcicorum* (Frankfurt, 1596), 206–209.

⁹⁰ Knolles, *General Historie of the Turks*, 759.

⁹¹ Yermolenko, »Roxolana in Europe«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 36.

⁹² Katherine M. Quinley, *Broken Boundaries: Women and Feminism in Restoration Drama* (Lexington, 1996), 129–49.

⁹³ Alex Garganigo, *The Heroic's Drama's Legend of Good Women* (Fall, 2003), 483.

⁹⁴ Garganigo, *The Heroic's Drama's Legend*, 489.

⁹⁵ Alan Grosrichard, *The Sultan's Court: European Fantasies of the East* (New York, 1998), 20.

⁹⁶ Grosrichard, *The Sultan's Court*, xiii.

despotizma. Roxolana je bila opisana kot zapeljiva in inteligentna, bolj misteriozna, saj je uspela iz sužnje priti do mesta cesarice. Hkrati je spolno nečista, saj je razlikovanje med 'nami' in 'onimi' še vedno vztrajalo. Ime Roxolana oz. krajše Roxana je postalo zelo pogosto med višjimi sloji evropskih kurtizan, predvsem tistih, ki so imele denar in politično moč, pridobljeno prek spolne moči (37–38).

Poleg povečanega zanimanja za turško cesarstvo se je v 18. stoletju občudovanje spremenilo v pravo manijo, turkomanijo. To velja izrecno za Zahodno Evropo, saj kot bomo videli kasneje, Poljske in Ukrajine ni doseglo. Prvi dokaz turkomanije je roman Daniela Defoeja iz leta 1724 *Roxana the Fortunate Mistress*. V njem je bila Roxana visoko cenjena francoska kurtizana v Londonu, ki je med plesom psevdoturškega plesa pred gosti dobila veličasten aplavz in občudovanje. Pri tem je zanimivo, da dve muslimanki iz Perzije, ki sta plesali poleg nje, tega nista dobili.⁹⁷ To pomeni, da je bil status kurtizane iz višjih slojev bolj pomemben kot tradicionalni ples, muslimani so bili še vedno slabši.⁹⁸

Turkomanija je vrhunec doživela v drugi polovici 18. stoletja. Glasba, oblačila, tobak in sladkosti so bile stalnica v aristokratskih salonih, galerijah in gledališčih v Veliki Britaniji, Nemčiji in Franciji. Turške teme so postale pogoste v komičnih dramah in baletih, celo dodajali so turške scene v opere brez vsakršnih povezav z Orientom. Na obrobju Dunaja se je nemško govoreče glasbeno gledališče specializiralo v orientalske in eksotične pravljice.⁹⁹

Lik Roxolane se je uveljavil v francoskih operah, operetah in dramah. Opera *Soliman II* Jeana Francois Marmontel iz leta 1761 govori o Roxolanini poroki s sultanom na humoren način. V tej operi so prisotni razsvetljski ideali, kot je npr. ideja o osebni svobodi in enakosti. Roxolana je predstavljena kot pametna ženska, ki se za Sulejmanovo ljubezen bori z Elmiro iz Španije in Delio. Sulejmana dobi z idejo o enakosti spolov in z učenjem elegantnih manir francoskih gospodov. Imperij je vseeno propadel, a zaradi svobodnega duha.¹⁰⁰

Kot odgovor na to igro je Charles Simon Favart istega leta izdal *Soliman II, ou les trois sultanes*. Kostume so pripeljali iz Istanbula, podoba igralk, ki je igrala Roxolano, je navdihovala prihodnje rodove francoskih igralk. Opera je bila zelo popularna v Evropi, saj je bila do leta 1789 prirejena v angleščino, nemščino in ruščino.¹⁰¹

Širše gledamo, lahko rečemo, da tema ženskega pobega iz orientalskega 'zapora' kaže na javno zainteresiranost publike za ženske pravice in enakosti, hkrati pa je bila Evropa zaradi slabšega

⁹⁷ Daniel Defoe, *Roxana the Fortunate Mistress* (New York, 1931), 169.

⁹⁸ Yermolenko, »Roxolana in Europe«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 38–39.

⁹⁹ Yermolenko, »Roxolana in Europe«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 39.

¹⁰⁰ Yermolenko, »Roxolana in Europe«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 40.

¹⁰¹ Yermolenko, »Roxolana in Europe«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 40–41.

ekonomskega in političnega položaja Osmanskega cesarstva bolj tolerantna do Turkov. Še vedno so ostajali zlobneži v očeh ljudi, a v operah in dramah niso več predstavljali glavnih oseb.¹⁰²

Konec 18. stoletja je obdobja turkomanije konec, medtem ko je Osmansko cesarstvo vedno bolj pešalo. Zahodna Evropa je bila fascinirana nad Turčijo in Bližnjim vzhodom, posebej so bile priljubljene zgodbe o romantičnih dogodivščinah mladih evropskih žensk in gospodov v evropskem haremu.¹⁰³ Zgodbe so obsegale različne žanre, od resnih romanov do erotičnih novel.¹⁰⁴

Do konca 19. stoletja je popularnost Roxolane kot ženskega lika skoraj popolnoma izginila. Kljub (oz. mogoče ravno zato) večjemu obsegu potovanj v Osmansko cesarstvo in objav pisanih zgodovin osmanskih piscev se je javni interes v turško zgodovino povečal. A vrnila se je negativna podoba Roxolane iz 16. stoletja. Vseeno je pridobila attribute azijske kraljice, kot so bili mističnost, eksotičnost, skrivnostnost in krutost. Šele zdaj so jo začeli v zgodovinskih knjigah in literarnih delih klicati po njenem turškem imenu Hürrem.¹⁰⁵

Taka podoba se je prenesla v 20. stoletje, kjer je v zgodovinskih romanih in dramah prikazana kot eksotična, a kruta lepotica. Značilno je, da ne odpušča tistim, ki so njej ali njenim otrokom storili kaj slabega. Krivda za padec Osmanskega cesarstva je padla nanjo. V zadnjih letih se negativna in pozitivna podoba mešata, počasi se raziskujejo Roxolanine temne strani.¹⁰⁶

Jeseni leta 1553 je sultan Sulejman poklical princa Mustafa, naj se mu pridruži na vojaškem pohodu. Princ Mustafa je odšel iz Amasye, kjer je služil kot guverner, in se pridružil očetovim silam pri Alepu. Šestega oktobra ga je Sulejman poklical v svoj šotor in ga ukazal zadaviti. Po pisanju kasnejših zgodovinarjev je sultan gledal usmrtitev skozi tančico, naj bi celo spodbujal mutce, naj hitreje dokončajo ukazano.¹⁰⁷

Ubita sta bila tudi Mustafova najljubša konkubina in njun zelo mlad sin.¹⁰⁸ Ko je princ Džihangir, ki je ostal vsa leta življenja v Istanbulu, izvedel za bratovo smrt, je bila novica preveč zanj. Kmalu je umrl, bodisi zaradi žalosti bodisi je naredil samomor.¹⁰⁹

¹⁰² Yermolenko, »Roxolana in Europe«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 41.

¹⁰³ Alexandrine M. St. Clair, *The Image of a Turk in Europe* (New York, 1973), 21–22.

¹⁰⁴ Yermolenko, »Roxolana in Europe«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 42.

¹⁰⁵ Yermolenko, »Roxolana in Europe«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 43.

¹⁰⁶ *The Turkish Letters*, 23.

¹⁰⁷ Yermolenko, »Introduction«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 12.

¹⁰⁸ *The Life and Letters of Ogier Ghiselin de Busbecq, Seigneur de Bousbecque, Knight, Imperial Ambassador* (London, 1881), 119–120.

¹⁰⁹ *The Turkish Letters*, 80.

Prebivalci prestolnice so krivdo za uboj Mustafe pripisali Hürrem in Rüstem paši. Verjeli so, da je Hürrem skovala spletko, da bi na prestol postavila enega izmed svojih sinov, pri čemer naj bi ji pomagal zet Rüstem. Govorice so nakazovale, da je Hürrem s pomočjo čarovnije in ženskih čarov uspela prepričati Sulejmana, da dvomi v Mustafu. Na njen poziv naj bi Rüstem paša ponaredil pismo, v katerem je pisalo, da Mustafa sodeluje z najhujšimi osmanskimi sovražniki, s perzijskimi šahi. Mustafu naj bi celo poslala zastrupljena oblačila, a njena namera ni uspela.¹¹⁰

Sulejman, vedoč, da janičarji želijo kaznovanje odgovornih, je iz službe velikega vizirja odstavil Rüstem pašo, ki so ga janičarji krivili za Mustafovo smrt.¹¹¹ Ljudstvo je objokovalo smrt priljubljenega princa, pesniki pa so o njem napisali številne elegije.¹¹²

Obstaja možnost, da sta bili vlogi Hürrem in Rüstema v uboju princa Mustafe preveč poudarjeni.¹¹³ Hürremini strahovi pred bratomorom vsekakor niso bili neupravičeni, a vse ni bila Hürremina krivda, kakor so želeli prikazati kasnejši zapisovalci zgodovine. Že pred letom 1553 so bile med Sulejmanom in Mustafu napetosti, četudi povzročene s strani Hürrem in ostalih svetovalcev. Princ Mustafa je bil favoriziran za mesto naslednjega sultana med prebivalstvom in janičarji, a ne pri sultanu. To se kaže v tem, da je Sulejman leta 1541 odpoklical Mustafu kot guvernerja Manise in ga poslal v oddaljeno provinco Amasyo. Tradicija je namreč velevala, da je dedič prestola imel prinčevski gubernat v Manisi, ki je ležala najbližje Istanbulu, da bi v primeru sultanove smrti dosegel Istanbul pred ostalimi princii in si tako zagotovil mesto sultana. Prav tako je zanimivo, da Mustafa nikoli ni bil udeležen v vojaški kampanji, medtem ko so ostali sinovi bili.¹¹⁴

Videti je, da je bil princ Mustafa do leta 1541 favorit¹¹⁵ za sultana tudi v Sulejmanovih očeh, a s tem letom je to mesto izgubil. Leta 1553 je Mustafa služil kot guverner že 20 let, brez vsakršnega napredovanja.¹¹⁶ Sulejman se je spominjal, da je njegov oče Selim I. ubil lastnega očeta Bajezida II., da je prišel na prestol; bal se je, da bi njega doletelo isto. Med letoma 1541 in 1553 so dvomi v Mustafu le rasli, še posebej, ker je Mustafu podpirala vojska. Sultan ni želel, da se v cesarstvu razvije državljanska vojna¹¹⁷ med njegovimi sinovi, kar odraža njegov etos, da sta zakon in red v cesarstvu nad družinskim povezavami.¹¹⁸

Zgodba o usmrtni Mustafe ni vznemirila le turških višjih krogov, ampak tudi evropske. Poleg številnih zgodovinskih del so nastale tudi tragedije: *La Soltane* (1561) Gabriela Bounin, *Solymanidae*

¹¹⁰ Yermolenko, »Introduction«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 12.

¹¹¹ *The Turkish Letters*, 32–33.

¹¹² Yermolenko, »Introduction«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 13.

¹¹³ Rogers in Ward, *Süleyman the Magnificent*, str. 21.

¹¹⁴ Yermolenko, »Introduction«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 13–14.

¹¹⁵ Alan W. Fisher, *Süleyman and His Sons* (Paris, 1992), 119.

¹¹⁶ Fisher, *Süleyman and His Sons*, 120.

¹¹⁷ Fisher, *Süleyman and His Sons*, 121.

¹¹⁸ Yermolenko, »Introduction«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 14.

Tragoedia (1581), *Solyman II* (1608, 1617) Georga Thilloy, *The Tragedy of Mustafa* (1609) Fulka Greville, *Il Solimano* (1620) Prospera Bonarelli, *Il Mustafa* (1636) Antonia Cospi, *Le Grand et Dernier Solyman on Lamort de Mustapha* (1635) Jeana de Maret in *The Tragedy of Mustafa* (1666) Rogerja Boyle.¹¹⁹

Avtorji so sčasoma začeli v zgodbo dodajati lik Džihangirja: *Mustapha et Zéangir* (1750) Francoisa Belin, *Mustapha* (1739) Davida Mallet, *Giangir oder der verschmächte Thron* (1748) Gottholda Epfraina Lessing, *Mustapha und Zeangir* (1761) Christiana Weiss, *Mustapha et Zéangir* (1778) Sebastiena Roch Nicholasa de Chamforta in *Roxelane et Mustapha* (1785) Luisa Jean Baptista de Maisonneuve.¹²⁰

Uprizorjeni sta bili dve operi. V Dresdnu je bila leta 1753 prikazana opera *Solimana* Johana Hasse, v Lizboni leta 1757/1768 pa opera z istim naslovom Davida Pereza.¹²¹

V 16. in na začetku 17. stoletja je bil lik Roxolane demoniziran. Senecan drame (Bounin, Greville, Bonarelli) so se osredotočile na dinastične posledice Mustafove smrti, v okviru katere je bila Roxolana prikazana kot kruta igralka intrig in spletkarka.¹²²

Bouninova igra *La Soltane*¹²³ je bila prva francoska igra, ki je temeljila na turški temi. Roxolana oz. Rose v igri je v ozadju vseh spletk okoli Mustafe, je ambiciozna cesarica, ki z brezsrdno politično igro predstavlja grožnjo političnemu redu. V tem kontekstu se igra ujame s tedanjimi pogledi zgodovinarjev. Roxolanine slabosti so posebej poudarjene v igri, predvsem pretirano ljubosumje, neomejena ambicioznost, uporaba čarovnije, nekromancije in ljubezenskih napojev.¹²⁴

Grevillovo delo *Tragedy of Mustapha* (1609) je veliko prevzelo iz zgodovinske knjige Richarda Knolles *General Historie of the Turks*, kjer je Roxolana prikazana kot kruta in moralno nečista oseba. V tragediji je Roxolana uporabljala svoje prijatelje in družino, da bi dobila čim več moči. Nič je ne ustavi, saj ubije lastno hčer, ki stopi na Mustafovo stran. Grevillova Roxolana je v osnovi neubogljiva in zelo hlepi po moči. Greville je kot zagret kalvinist v svojem delu izrazil nezadovoljstvo z vlado Elizabete I. iz družine Tudorjev. V kritiziranju Elizabetine neporočenosti je postavil Roxolano kot

¹¹⁹ Yermolenko, »Roxolana in Europe«, v *Roxolana in Literature, History and Culture*, 26.

¹²⁰ Yermolenko, »Roxolana in Europe«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 26–27.

¹²¹ Yermolenko, »Roxolana in Europe«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 27.

¹²² Yermolenko, »Roxolana in Europe«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 28.

¹²³ Gabriel Bounin, *La Soltane: Tragedie* (Exeter, 1620).

¹²⁴ Yermolenko, »Roxolana in Europe«, v *Roxolana in Literature, History and Culture*, 28–29.

utelešenje notranje nevarnosti ženskosti, ki povzroča nemire in razdore; grožnje, ki jih je čutil od vladanja Elizabete I.¹²⁵

Sprememba pogleda na Roxolano in njeno vlogo v Mustafovem umoru se je zgodila z Bonarellijevo tragedijo *Il Solimano* (1619).¹²⁶ V njegovi tragediji je Roxolana oz. Regina oseba z racionalno dinastično ambicijo, s čimer ji pripiše status kraljice. Je zmožna psihičnega in čustvenega trpljenja, česar ji prejšnji avtorji niso pripisovali. Glavni spletkar proti Mustafi je bil Rüstem paša, ki je ljubosumen na Ibrahima, s tem da je Roxolana še vedno vključena v spletko. Je le žrtev usode, saj je v spletko stopila le zato, da bi svojega sina rešila pred bratomorom in ga postavila na prestol. Bonarelli je dodal element izmenjave otrok – Mustafa je bil v resnici Roxolanin sin, zamenjan ob rojstvu. Roxolana je to prepoznala prepozno, ko je bil Mustafa že mrtev, in se je zaradi tega ubila. Sprememba v pojmovanju lika Roxolane pride iz nastanka novega tipa drame v Italiji.¹²⁷ Novoklasične drame so učile moralno lekcijo in univerzalno resnico, vsi ljudje trpijo zaradi lastnih napak in slabosti zaradi čustev. Tako pojmovanje je prevzel Jean de Maret v delu *Le Grand et Dernier ...* (1635), v katerem Roxolana prevzame vlogo spletkarke, a zaradi upravičenega strahu pred bratomorom.¹²⁸

Roxolanina podoba se je nadalje zmeščala v francoskih dramah iz sredine 17. stoletja. Tragikomedija *Le Soliman* Charlesa Vian Dalibray iz leta 1637 postavi v ospredje konflikta Mustafa, medtem ko je Roxolano le strah bratomora. Šest let kasneje je izšla tragikomedija Jeana Desmares Roxelane, v kateri je Roxolana predstavljena kot pametna, preračunljiva in hipokritična, a ni zlobna. Francoska drama je še v istem stoletju opustila zgodbo o Mustafovem umoru in prevzela Ibrahimovo usmrnitev.¹²⁹

V Veliki Britaniji se je zanimanje za motiv Mustafove smrti povečalo po prelomu 17. stoletja. Nastale so herojske drame, kot npr. *Tragedy of Mustafa* leta 1668. Roxolana je z ozirom na novo politično situacijo v državi prikazana kot pravična in poštena ženska. V spletki proti Mustafi je prisilno, saj se boji za življenje svojega edinega sina Zangerja. Za njeno usodo so krivi togi osmanski zakoni in usoda, ne pa njen značaj.¹³⁰

Ibrahim paša je bil ujet v Pargi v Grčiji ter kmalu predstavljen Sulejmanu kot strežnik. Kmalu je postal Sulejmanov najboljši prijatelj in zaupnik. Leta 1523 je bil imenovan za velikega vizirja¹³¹, nekateri trdijo, da je naslednje leto poročil sultanovo ženo Hatice. Bil je glavni vojaški poveljnik v večini

¹²⁵ Karen Raber, *Dramatic Difference: Gender, Class and Genre in Early Modern closet Drama* (Newark, 2001), 136–137.

¹²⁶ Prospero Bonarelli della Rovere, *Il Solimano: tragedia* (Firenze, 1620).

¹²⁷ John Allen, *A History of Theatre in Europe* (London, 1983), 126.

¹²⁸ Yermolenko, »Roxolana in Europe«, v *Roxolana in Literature, History and Culture*, 32–33.

¹²⁹ Yermolenko, »Roxolana in Europe«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 34.

¹³⁰ Yermolenko, »Roxolana in Europe«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 36.

¹³¹ E.J. Brills *First Encyclopedia of Islam 1913-1936* (Leiden, New York, Köln, 1993), 441.

osmanskih kampanj, ki so bile vse po vrsti uspešne; vodil je pogajanja z evropskimi diplomati v Sublime Portu.¹³² Vse to mu je do leta 1535 prineslo zelo veliko bogastvo, s čimer si je postavil palačo na hipodromu in ukazal zgraditi številne verske zgradbe v prestolnici.¹³³

Na večer svoje smrti je Ibrahim paša povečerjal s sultanom in se odpravil spat v sobo za goste. Naslednje jutro je bil najden s prerezanim vratom. Njegovo truplo so golo vrgli iz harema in ga pokopali v neoznačen grob. Vse njegove posesti in denar so bili zaplenjeni, sčasoma je iz turških zgodovinskih knjig izginilo njegovo ime.¹³⁴ Njegova smrt je bila skrivnostna, sprožala je številne govorice.¹³⁵

Prve so nakazovale na to, da si je Ibrahim sam nakopal smrt z arogantnim obnašanjem in ekstravagantnim življenjskim slogom. Velika moč, bogastvo in vloga sultanovega favorita naj bi ga pokvarili, da si je dovolil preveč in včasih sam sebe oklical za sultana ter celo deloval kot on.¹³⁶ Zraven so pripisovali še to, da je bil na skrivaj podpornik kristjanov oz. po mnenju nekaterih celo sam kristjan. Vsaj zadnja govorica ni resnična, saj se je boril proti kristjanom na Madžarskem, a vseeno je vztrajala.¹³⁷

Hürremina vloga v umoru ni neposredna, vsaj tako se zdi, a možno je, da je raziskala prej omenjene govorice in jih sporočila Sulejmanu z željo, da sultan odstavi Ibrahima. Med Hürrem in Ibrahimom je teklo tiho sovražstvo, saj sta oba imela unikatni vlogi ob sultanu. Po smrti valide sultan leta 1533 in odhodu haseki Mahidevran leta 1534 je Ibrahim ostal zadnji rival v bližini sultana. Evropski kroničarji so Hürrem pripisali, da je uboj Ibrahima povzročila ona. Ideja se je prenesla tako v zgodovinske knjige kot literaturo.¹³⁸

Zanimanje za prikaz usmrtitve Ibrahima v literarnih delih se je povečalo tekom 17. stoletja v Franciji. Iz opisa zavzetja Rodosa leta 1522 je nastala zgodba o ljubezenskem trikotniku med Sulejmanom, Persedo in Erastusom. V tej zgodbi Sulejman kot krut, a hkrati ljubezniv Turek oblega otok Rodos in žensko po imenu Perseda, ki je bila poročena s Erastusom. Na koncu je Perseda ostala zvesta svojemu možu, kar povzroči Erastusovo smrt. Perseda je izzvala Sulejmana na dvoboj, v katerem je umrla, Sulejman pa je bodisi obžaloval dejanje bodisi umrl zaradi ran, ki jih je dobil med dvobojem (34–35).

¹³² Rogers in Ward, *Süleyman the Magnificent*, 9–10.

¹³³ Yermolenko, »Introduction«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 9.

¹³⁴ Roger in Ward, *Süleyman the Magnificent*, 11.

¹³⁵ Yermolenko, »Introduction«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 8–9.

¹³⁶ Jason Goodwin, *Lords of the Horizon: A History of Ottoman Empire* (New York, 1998), 64.

¹³⁷ Yermolenko, »Introduction«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 9–10.

¹³⁸ Yermolenko, »Roxolana in Europe«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 10.

Glavni navdih za nadaljnja pisanja o tej je dal roman Madeleine Scudery *Ibrahim ou l'illustre bassa* iz leta 1641. V njem je Ibrahim zaljubljen v princeso Isabello, v katero je zagledan tudi Sulejman. Roman je temeljil na zgodovinskih knjigah Giovia in Baudierja, kar se kaže predvsem v podobi Roxolane. Prikazana je kot spletkarka, s podobnimi značilnostmi kot v prvih literarnih delih o Mustafovi smrti, in je okrivljena za Ibrahimov padec.¹³⁹

Motiv je v svoji zgodovinski operi *The Siege of Rhodes* prevzel William Davenant, ta je bila prvič uprizorjena v Londonu. Lika Ibrahima v operi ni, Roxolana je Sulejmanova kraljica, ki je ljubosumna na Sulejmanovo strast do Ianthe, Alphonsove žene. Roxolanina ljubezen je pretirana, saj vodi v ljubosumje, medtem ko je Ianthina čista. A poudariti velja, da Roxolana v operi ni zlobna. Roxolana je moralno slabša oseba kot Iantha, a še vedno je zmožna častnih dejanj, saj na koncu opere izpusti Alphonseja. V tistem času se je v Veliki Britaniji pojavilo zanimanje o kulturnih razlikah med njimi in vzhodnimi deželami. Razlik niso dojemali v pozitivni luči, prej v negativni. Tako Roxolanina pretirana ljubosumnost izvira iz njenih azijskih korenin in islamske vere.¹⁴⁰

V drugi polovici 17. stoletja so v Veliki Britaniji nastajale predvsem herojske drame. Nazaj se je vrnil motiv Mustafove smrti, a iz drugega zornega kota kot prej. Istočasno se je ohranjal motiv Ibrahimove smrti, npr. v delu Ebkanaha Settle iz leta 1677 *Ibrahim the Illustrious Bassa*. Antagonist je Morat Bassa, medtem ko je Roxolana čustvena, poštena, zvesta in trpeča ženska, ki zelo ljubi sultana.¹⁴¹

¹³⁹ Yermolenko, »Roxolana in Europe«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 35.

¹⁴⁰ Susan Wiseman, *Drama and Politics in the English Civil War* (Cambridge, 1998), 139.

¹⁴¹ Yermolenko, »Roxolana in Europe«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 36.

6. PODOBA ROXOLANE V VZHODNI EVROPI

Na območju, kjer danes ležijo zahodna Ukrajina, Poljska in baltske države, je bila v času vladanja Sulejmana I. Poljsko-Litvanska unija, ki je nastala po padcu Kijevske Rusije. Obalo Črnega morja so si delili z Osmanskim cesarstvom, ki je v svojih rokah držalo Krimski polotok, na obali katerega je potekala suženjska trgovina z ujetimi prebivalci iz Poljsko-Litvanske unije. Trgovino so večinoma izvajali Krimski Tatari v imenu Osmanov.¹⁴²

Kljub temu da je Poljsko-Litvanska unija nadzirala zahodno Ukrajino, tj. pokrajine Rutenijo, Podolijo in Valinijo, je bilo vsako leto ujetih na tisoč Poljakov in Ukrajincev ne glede na njihov družbeni status. Od 15. do 17. stoletja naj bi samo iz Ukrajine odpeljali 2,5 milijona sužnjev.¹⁴³ Spomin na suženjsko trgovino z Osmani se je ohranjal v poljskih kronikah in v ukrajinskem ljudskem slovstvu.¹⁴⁴

Lik Roxolane ima v tem kontekstu drugačno podobo kot v zahodni Evropi, saj se jo omenja kot eno izmed ujetih suženj, ki je posebna zato, ker je uspela iz suženjstva veliko doseči. Govorice o Roxolani so slišali vsaj leta 1550, ko litvanski ambasador v zapisu na Krimu omenja, da je sultanova žena in mati njegovega dediča prišla iz 'naše' dežele.¹⁴⁵ Že prej so bile zgodbe o njej, kot npr. Piotra Opalinskega¹⁴⁶, poljskega ambasadorja na osmanskem dvoru leta 1533, da je Sulejman prek Roxolanine prošnje prepovedal krimskemu kanu nadlegovati poljske dežele.¹⁴⁷

Roxolanin kraj rojstva je bil uradno potrjen s strani Samuela Twardoskega, ki je bil del ambasadorjevega spremstva na osmanskem dvoru v letih 1621–1622. Tam je izvedel, da je ta kraj Rohatyn blizu današnjega Lviva v zahodni Ukrajini.¹⁴⁸ Iz tega velja sklepati, da je bila med diplomatskimi krogi poznana kot poljska sultanka, a ostalo (kmečko) prebivalstvo o njej ni vedelo nič.¹⁴⁹

Val turkomanije iz Zahodne Evrope ni dosegel Poljsko-Litvanske unije, ampak se je zanimanje za Roxolano povečalo šele v začetku 19. stoletja s prebujanjem narodne zavesti in z iskanjem narodnih

¹⁴² Yermolenko, »Roxolana in Europe«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 45.

¹⁴³ Iaroslav R. Daskevych, »Iasyr z Podilia v druhii poloini 16-ho viku« v *Bibliografiia staroi Ukrainy, 1240-1800* (Kiev, 2000), vol. 4, 29.

¹⁴⁴ Yermolenko, »Roxolana in Europe«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 45.

¹⁴⁵ Mihkail Litvin, *Otryvki o nrvakh tatar, litovtsev i moskivitian. Izvlecheniie iz sochieniia Mikhaila Litvina* (Kiev, 1890), 19.

¹⁴⁶ *Kronika Polska Marcina Bielskego* (Krakow, 1597).

¹⁴⁷ Yermolenko, »Roxolana in Europe«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 46.

¹⁴⁸ Twardoski, *Przewazna legacya i.o. Krzysztofa Zbaraskiego*, 169.

¹⁴⁹ Yermolenko, »Roxolana in Europe«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 46.

junakov. Takrat Poljska ni več nadzirala zahodne Ukrajine, tako da sta Poljska in Ukrajina vsaka zase razvili svoje zgodbe o Roxolani.¹⁵⁰

Na Poljskem je bil romantični interes za staro ukrajinsko ljudsko slovstvo zaradi skupne zgodovine. Ker je bila Roxolana rojena na ozemlju, ki je bilo takrat uradno Poljsko, je bila priznana za poljsko znano osebnost iz zgodovine. Zgodba o njej je govorila, da je kljub suženjstvu ohranila stike z domovino, bila je ponosna nanjo. Kot cesarica naj bi pomagala pri preprečevanju tatarskih ropanj in suženjstva v Podoliji.¹⁵¹ Trdili so tudi, da je premirje med Osmanskim cesarstvom in Poljsko-Litvansko unijo v letih 1525–1532, 1543 in 1553 nastalo zaradi njenega vpliva na cesarskem dvoru.¹⁵²

V Ukrajini so se zanimali predvsem za tatarsko-turško suženjsko trgovino, o kateri so nastale številne legende ali dume, ki odražajo trpljenje Ukrajincev s strani Tatarjev, Osmanov in poljskih plemičev. Roxolanina zgodba je bila zelo pomembna za Ukrajince, tako da so na podlagi govoric o njej nastale številne pesmi o ukrajinskih ženskah, ki so bile ugrabljene in kasneje poročene s turškimi pašami. Po rojstvu otrok se niso več želele vrniti v domovino, a so ohranile spomin nanjo in versko pripadnost pravoslavni veri.¹⁵³

Z Roxolanino zgodbo je najbolj povezana duma *Marusia of Bohuslav* (*Маруся Бoryславка*), ki govori o hčeri pravoslavnega duhovnika, ki je prodana v turški harem. V tem se ujema z zgodbo o Roxolaninem izvoru. Sčasoma Marusia sprejme turški luksuz, a kljub temu teši 700 ukrajinskih Kozakov iz ječe svojega gospodarja na večer velike noči.¹⁵⁴

V 19. stoletju je bilo po vsej verjetnosti izmišljeno njeno izvirno ime Anastazija Lisovska, kar ji je dalo mesto v narodnem spominu in zgodovini. Dvomi se pojavljajo zato, ker v 16. stoletju tega priimka v Ruteniji ni bilo.¹⁵⁵

Nastalo je nekaj zgodovinskih oper, operet, pesmi in zgodovinskih romanov o Roxolani v 19. stoletju, kot najbolj znana *Roxolana* (*Роксолана*), v kateri so glavna tema ukrajinski sužnji. Roxolana ostane v Istanbulu, kljub temu da ji je Sulejman dal možnost vrnitve – želi si pomagati svojim bratom in sestram. Pogosto se je spominjala domače vasi, Sulejman je zaradi njene lepote vzel vse sužnje iz

¹⁵⁰ Yermolenko, »Roxolana in Europe«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 46.

¹⁵¹ Joseph von Hammer-Purgstall, *Historie de l'empire Ottoman, depuis son origine jusqu'à nos jours* (Paris, 1835 Baltske države 1843), vol. 3, 258.

¹⁵² Yermolenko, »Roxolana in Europe«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 47.

¹⁵³ Yermolenko, »Roxolana in Europe«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 48.

¹⁵⁴ Yermolenko, »Roxolana in Europe«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 48.

¹⁵⁵ Yermolenko, »Roxolana in Europe«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 49.

Ukrajine pod lastno zaščito. To sicer sproži upor s strani Turkov, v katerem Roxolana umre, a vseeno umre kot mučenica.¹⁵⁶

V 20. stoletju se je več poudarka dalo na Roxolanina otroška in najstniška leta, ki jih je preživela v Ukrajini. Vzgoja v pravoslavju, nostalgija po Ukrajini, stalna pomoč ukrajinskim sužnjem, vse to so bile teme. Spreobrnitev v islam so navajali kot sredstvo, prek katerega je lahko preživela v ujetništvu. Kljub manku dokazov so začeli ukrajinski pisci trditi, da med njenim 40-letnim bivanjem v Istanbulu niso Ukrajine napadli ne Turki ne Tatari, kar je dalo Kozakom možnost, da se okrepijo in organizirajo proti njim. Nekatera dela vzpon ukrajinskih Kozakov in Roxolanino kariero neposredno povezujejo, kar pa je zelo težko dokazati.¹⁵⁷

V zadnjih 20 letih suženjstvo ostaja pomemben del ukrajinske zgodovine, a raziskave so pokazale, da je veliko drugih Ukrajincev doseglo uspešne kariere v ujetništvu. Meja med vzhodno in zahodno Ukrajino ni bila tako stroga, kakor se je mislilo do sedaj – tam so potekali kulturno mešanje in stiki med Tatari, Turki in Ukrajinci. Zgodovina ukrajinskih ljudskih virov ne priznava več kot avtentičnih, ker so ti bili zapisani šele v 19. stoletju, ko se je že začela propaganda za večjo narodno zavest. Ti viri, tudi dume, so fenomen tega stoletja, ne pa resen zgodovinski vir. Roxolana je zgodovinska legenda in kulturna ikona, v Rohatynu je bil postavljen njen kip (1999).¹⁵⁸

¹⁵⁶ Yermolenko, »Roxolana in Europe«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 49.

¹⁵⁷ Yermolenko, »Roxolana in Europe«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 51.

¹⁵⁸ Yermolenko, »Roxolana in Europe«, v *Roxolana in European Literature, History and Culture*, 52.

7. SKLEP

V zgodovini Osmanskega cesarstva je bilo le malo žensk, ki bi zbudile pozornost širše javnosti. Sultani in njihove kampanje so se zapisali v zgodovinske vire zgodnjega novega veka, osvajanja in bitke so ostale znane v pesmih in legendah. Le redke ženske osebnosti so zbudile pozornost zgodnje novoveških evropskih kroničarjev, med njih spada ruska sužnja Roxolana. Rojena v današnji zahodni Ukrajini, ujeta s strani Tatarov in odpeljana v Istanbul, da se pridruži cesarskemu haremu, njena življenjska pot je spremenila delovanje Osmanskega cesarstva.

Moč, ki jo je v senci sultana držala Roxolana, je bila izjemna v primerjavi s prejšnjimi konkubinami sultanov. Njen vzpon, njen obstanek na oblasti je vreden posebne pozornosti, ne samo zaradi sprememb, ki so nastale iz tega, ampak tudi z zgodovinskega vidika za pomen in vlogo žensk v zgodnjem novem veku. Vzpon od konkubine do sultanove žene je impresiven, kar je zbudilo zanimanje evropske javnosti. Še v sedanjosti ga zbuja z vedno pogostejšimi raziskavami na temo vloge žensk v monarhijah in cesarstvih. Roxolana je eksotičen primer zanje, ujet v zidove haremske politike in spletkarjenja, pogosto obsojen na čarovništvo in spolnost. Hierarhija, ki je bila znotraj harema, in natančno določene vloge vseh oseb v njem kažejo na to, da je ustanova harema več, kot so opisovali evropski sodobniki.

Je bil uboj Ibrahima in Mustafe resnično izključno njena spletko ali je bilo za tem kaj več? Evropski zgodovinarji si, kakor na drugih slabše raziskanih področjih zgodovine, niso enotni, a poudariti velja, da Roxolana ni nedolžna. Imela je moč, povezave in cilj. Obsojati izključno njo se zdi nepravilno, posebej glede na mrežo zaupnikov v cesarskem haremu. Nihče ni mogel delovati sam, tudi Roxolana ne. S pomočjo Rüstema paše je bila udeležena v uboju princa Mustafe, o tem je malo dvoma, a tudi princ Mustafa ni bil nedolžen.

Ne samo evropski zgodovinarji, tudi literarni pisci si niso enotni o njeni vlogi pri uboju Ibrahima in Mustafe. Nanašajoč se na zgodovinska besedila, se v dramskih delih kažejo pogledi zgodovinopiscev na to temo, a podoba se je s časom spreminjala. Od čaravnice, ki je začarala svojega moža, do trpeče matere, ki ni želela smrti lastnih sinov; dramski pisci skozi literaturo kažejo spreminjajoče se poglede na ženske in njihovo vlogo v družbi od 16. stoletja dalje.

Roxolanina moč je bila prevelika, da ne bi bila opažena, prevelika, da ne bi bila obsojana s strani drugih. A pogledi so bili pogosto usmerjeni le v eno smer, skoraj nikoli v različne. Enostranski opisi ne zadostijo potrebam resnega zgodovinopisja, ki išče celovito podobo zgodovinskih osebnosti. Šele v današnjem času se upoštevajo različne podobe, združujejo se pripovedi iz prejšnjih stoletij. Skupnega

kompromisa še ni, četudi se kaže, da je bila njena vloga v cesarski politiki kompleksna in terja globlji vpogled.

Vzhodnoevropski pogled na Roxolano je bil v zgodovinskih knjigah zamolčan, obsojen na legende in epske mite. Potrditi velja, da je Roxolanina vloga v dumah, kot je npr. Marusia of Bohuslav, večja, kakor je bila v resnici. Opomniti pa velja, da so ti miti nastali v 19. stoletju, ko se je zbudilo zanimanje za ljudsko slovstvo na Poljskem in v Ukrajini v namene povečanja narodnega samozavedanja. Tako je Roxolana le še eden izmed likov iz starejše zgodovine, podobno kot je v Sloveniji prikazan lik kralja Matjaža oz. Matija Hunyadi, madžarskega in češkega kralja iz prve polovice 15. stoletja.

Roxolana je bila mati, vedela je za osmanske tradicije, a bila je tudi ambiciozna. Brez želje po vzponu nikoli ne bi prišla na mesto, ki ga je imela ob svoji smrti, ostala bi le konkubina v cesarskem haremu. Roxolana je združila svoje ambicije in strahove, nekaj kar nobena druga konkubina pred njo ni. Sebi in svojim potomcem je zagotovila življenje, ki je prineslo slavo v zgodovinskih in literarnih virih, uspela se je zapisati med najvplivnejše ženske Osmanskega cesarstva.

8. SUMMARY

In the history of the Ottoman Empire, there was not a lot of women, who would get attention of the public. Sultans and their campaigns are mentioned in historical sources of the early modern period, conquests and battles are known from songs and legends. Only a few of the women were known to European historians, one of them was the Russian slave Roxolana. Born in what is today western Ukraine, captured by the Tatars in sold on the slave market in Istanbul, she became a part of the imperial harem. Her life path changed the dynastic system of the Ottoman Empire.

The power she held in the shadow of the sultan, was extraordinary in comparison with former concubines. Her rise and existence on top of the hierarchy is worth special attention, not only due to the changes she started, but also from a historical view on the role of women in the early modern period. Her rise from a concubine to the sultan's wife is impressive and has triggered a lot of attention of European public. Even today, she is still popular among historians, particularly due to numerous researches. Roxolana, as an exotic example of a woman with power in the monarchy, is captured behind the walls of harem's policy and intrigues, often charged with sorcery and sexuality. The hierarchy, which was established inside the harem, and fixed roles of everybody in the harem are showing that the harem was more than European contemporaries have claimed.

Her involvement in the murder of Ibrahim pasha and prince Mustapha is unclear. European historians are divided on that topic, but there is a need to emphasize that Roxolana is not entirely innocent. She had power, connections and a goal. To condemn only her is unfair, especially because she was working with loyalists inside the harem. Nobody could work on its own, not even Roxolana. She was involved in the murder of prince Mustapha with Rüstem pasha's help, but prince Mustapha was not innocent as well.

Not only European historians, literary writers also do not have uniform opinions on her role in the murder of Ibrahim and Mustapha. Historians showed their opinions in dramas on that topic. But with time, this view has changed. From the description of a witch, who has charmed her own husband, to the suffering mother, who does not want her sons to die. Through literature, dramatic writers are showing that the view on women and their roles in the society has changed since the 16. Century.

Roxolana's power was too great to go unnoticed and not ne condemned by others. But the opinions are often one-sided. One-sided descriptions are not enough for the needs of formal historiography, which is searching for a comprehensive image of a historical figure. Only in the last Century, the one-sided image has changed and different views from different centuries are combining in a more accurate

story. So far, there is no compromise, even though it is clear that her role in imperial policy was complex and is still in need of a deeper research.

Eastern Europe has a different view on Roxolana, which was not included in classical historic reports on her, so she is condemned to legends. It is true, that her role in dumas, like Marusia of Bohuslav, is extrapolated. But these dumas were created during the nineteenth century, when there was greater interest for oral literature in Poland and Ukraine, for the purpose of acknowledging national self-awareness. In that manner, Roxolana has become one of the figures from older history, not unlike King Matjaž or Matija Hunyadi in Slovenia.

Roxolana was a mother, she knew about ottoman traditions, but she was also ambitious. Without the desire for power, she would never come to the position, which she had at the time of her death, she would remain one of the sultan's concubines in the imperial harem. Roxolana has combined her ambitions and fears, something nobody before her has done. She has provided a life for her descendants and herself, which has brought her glory in historical and literate sources. She has managed to become known as one of the most influential women of the Ottoman Empire.

9. VIRI IN LITERATURA

Agoston, G.: *Encyclopedia of the Ottoman Empire*. Washington DC: Georgetown University, 2009.

Alberi, E.: *Relazioni degli ambasciatori veneti al senato*. Firenze, 1840–1855.

Ali, M.: *Kühn ül-Ahbar*. Istanbul 1860–1861.

Allen, J.: *A History of Theatre in Europe*. London, 1983.

Atil, E.: *The Age of Sultan Süleyman the Magnificent*. New York, 1987.

Basano, L.: *I costumi et e modi particolari della vitae de' Turchi*. Rome, 1545; München, 1973.

Boissard, J.J.: *Vitae et icones sultanorum turcicorum*. Franckfort ad Moen, 1596.

Bonarelli dela Rovere, P.: *Il Solimana: Tragedia*. Firenze, 1620.

Bounin, G.: *La Soltane: Tragedie*. Paris, 1561.

Dashkevych, J.R.: *Iasyr z Podilia v druhii poloyini 16-ho viku. Bibliografiia staroi Ukrainy, 1240–1800*. Kyiv, 2000.

Defoe, D.: *Roxana the Fortunate Mistress*. New York, 1931.

E.J. Brill's *First Encyclopedia of Islam 1913-1936*. Leiden, New York, Köln, 1993.

Fisher, A.W.: *Süleyman and His Sons*. Paris, 1992.

Fisher, A.W.: »The Life and Family of Süleyman I«. *Süleyman the Second and His Time*. Halil Incalik, Cemal Kafador (ur.). Istanbul, 1993.

Garganigo, A.: *The Heroic's Drama's Legend of a Good Women*. Fall, 2003.

Goodwin, G.: *The Private World of Ottoman Women*. London, 1997.

Goodwin, J.: *Lords of the Horizons: A History of Ottoman Empire*. New York, 1998.

Gökbilgin, M. T.: *Mehmed Paşa Sokollu*. Istanbul, 1957.

Grosrichard, A.: *The Sultan's Court: European Fantasies of the East*. New York, 1998.

Hammer-Purgstall, J.: *Geschichte des Osmanischen Reiches, Grossentheils aus bisher unbenützen Handschriften und Archiven*. Graz, 1963.

Histoires de Paolo Jovio. Prevedel Denis Sauvage. Paris, 1561.

I Diarii di Marino Sanuto. Nicoli Barozzi (ur.). Venezia, 1879–1903.

Inalcik, H.: *The Ottoman Empire: The Classical Age 1300-1600*. New York, 1973.

Knolles, R.: The Generall Historie of the Turks, from The first beginning of that Nation to the rising of the Othoman Familie with all the notable expeditions of the Christian against them. Together with Lives and Conquests of the Othoman Kings and Emperours. Faithfully collected out of the best Histories, both ancient and modern, and digested into continual Historie until this present Yeare 1603. London, 1603.

Litvin, M.: Otryvki o npravakh tatar, litovtsev i moskivitian. Izvlecheniie iz sochiieniia Mikhaila Litvina. Kiev, 1890.

Knox, J.: The First Blast of Trumpet Against the Monstrous Regiment of Women. Edinburgh, 1558.

Marmon, S.: Eunuchs and Sacred Boundaries in the Islamic Society. Oxford, 1980.

Moffan, N. de: Soltani Soleymani, Turcatorum Imperatoris, horrendum facinus, scelerato in proprium filium, nato maximum, Sultanam Mustapham, patricidio, anno domini 1553 partratum. Barileae, 1555.

Mordtman, A. D.: Istanbul ve Yeni Osmanlilar. Istanbul, 1999.

Painter.: The Second Tome of the Palace of Pleasures, contayning more of a goodlye Histories, Tragical Matters, and other Moral Arguments, very requisite for delight and profyte. London, 1567.

Peçevi, I.: Tarih-i Peçevi. Istanbul, 1854-1855.

Pierce, L. P.: The Imperial Harem: Women and Sovereignty in the Ottoman Empire. Oxford 1993

Quinsey, K.M.: Broken Boundaries: Women and Feminism in Restoration Drama. Kentucky, 1996.

Raber, K.: Dramatic Diferrences: Gender, Class and Genre in the Early Modern closet Drama. Delaware, 2001.

Rogers, J.M., Ward, R.M.: Süleyman the Magnificent, exhibition cat. New York, 1988.

Roxolana in European literature, history and culture. Galina Yermolenko (ur.). Farnham, 2010

Spandounes, T.: On the Origin of the Ottoman Emperors. Cambridge, 1997.

St. Clair, A. M.: The Image of a Turk in Europe. New York, 1973.

The Life and Letters of Ogier Ghiselin de Busbecq, Seigneur de Bousbecque, Knight, Imperial Ambassador. London, 1881.

The Turkish Letters of Ogier Ghiselin de Busbecq, Imperial Ambassador of Constantinople 1554-1562. New Orleans, 2005.

Twardoski, S.: Przewazna legacya i.o. Krzystofa Zbaraskiego ... Od Najásniejszego Zymgvnta III. Krola Polskiego, y Swedzkiego. Do Najpotezniejsgo soltana cesarza tureckiego Mustafy, w roku 1621. Krakow, 1633.

Valensi, L.: »The making of a Political Paradigms: The Ottoman State and Oriental Despotism«. The Transmission of the Culture in the Early Modern Europe. Anthony Grafton, Ann Blair (ur.). Philadelphia, 1990.

Wiseman, S.: Drama and Politics in the English Civil War. Cambridge, 1998.

10. SEZNAM PRILOG

Priloga 1 – Izjava o avtorstvu

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu s strokovnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Ljubljana, 24. julij 2017

Urška Oblak